

**SVÁJC TÖRTÉNETÉNEK FORRÁSAI
III.**

**HISTORICAL DOCUMENTS OF SWISS HISTORY
III.**

***Svájc bécsi követének politikai jelentései Magyarországról
(1919)***

***Political Reports on Hungary of the Swiss Envoy in Vienna
(1919)***

Fordította és jegyzetekkel ellátta:
Gyarmati Enikő

Szerzői magánkiadás
Budapest, 2021

Tartalomjegyzék

Az 1919. évi magyar rendszerváltások svájci szemszögből: Vázlatos áttekintés	5
Politikai jelentések és helyzetelemzések: 1919. február 28–augusztus 14.....	18
1.....	18
Ch. D. Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 8. számú politikai jelentése a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Részlege számára a magyar politikai pártok helyzetéről, Károlyi Mihály személyéről és Magyarország nemzetközi állásának megítéléséről Bécs, 1919. február 28.	18
2.....	28
Ch. D. Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 10. számú politikai jelentése a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Részlege számára a Tanácsköztársaság létrejöttének okairól Bécs, 1919. március 27.	28
3.....	31
Ch. D. Bourcart C.4.19.46. sz. kísérőlevelével ellátott név és dátum nélküli, a közös osztrák-magyar minisztériumhoz közelálló személyiséghez kötött, Közép-Európáról szóló politikai helyzetelemzése Bécs, 1919. március 28.	31
4.....	34
Ch. D. Bourcart 11. számú kéziratos politikai jelentésének magyarországi vonatkozásai az 1919. március végi magyar hatalomváltásról Bécs, 1919. március 31.	34
5.....	36
Schönborn [Károly gr.] által közvetített és a svájci követ tájékoztatását szolgáló, név és dátum nélküli német nyelvű memorandum a magyarországi bolsevizmus elleni küzdelem eszközeiről, módjáról [1919. április 3. után, április 11. előtt].....	36
6.....	39
Ch. D. Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 12. számú politikai jelentése a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Részlege számára a magyar események ausztriai hatásairól és a Garami Ernővel való találkozás során kapott információkról Bécs, 1919. április 18.	39
7.....	44
Ch. D. Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 14. számú politikai jelentése a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Részlege számára a magyarországi információszerzés nehézségeiről, többek között a kaotikus magyar viszonyokról Bécs, 1919. május 9.	44
8.....	46
Ch. D. Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 17. számú politikai jelentése a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Részlege számára az aradi kormány megalakulásáról, a gr. Károlyi Gyula által vezetett kormány tagjairól Bécs, 1919. május 28.	46
9.....	50
Ch. D. Bourcart-nak, Svájc bécsi követének sorszámozatlan politikai jelentése a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Részlege számára a Károlyi-kormány esélyeiről és a gr. Apponyi Alberttel folytatott beszélgetésről Bécs, 1919. július 4.	50
10.....	53

Svájc bécsi követének politikai jelentései Magyarországról (1919)

Ch. D. Bourcart-nak, Svájc bécsi követének szám nélküli politikai jelentése a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Részlege számára a bolsevizmus közép-európai helyzetéről és a gr. Bethlen Istvánnal folytatott beszélgetés kevés részletéről Bécs, 1919. július 10. 53

11. 56

Svájc bécsi követségi ügyvivőjének, Max Ratzenbergernek szám nélküli politikai jelentése a Kun-rendszer bukásának okairól és a magyarországi események lehetséges jövőbeli irányának megítéléséről Bécs, 1919. augusztus 8. 56

12. 60

Svájc bécsi követségi ügyvivőjének, Max Ratzenbergernek szigorúan bizalmas jelentése Livio Borghese herceggel, Olaszország bécsi [korábban budapesti] politikai megbízottjával a Magyarországról folytatott beszélgetés alkalmával szerzett benyomásokról Bécs, 1919. augusztus 14. 60

Felhasznált források és irodalomjegyzék..... 67

Levéltári források 67

Nyomtatott és digitális források 67

Szakirodalmi jegyzék 69

Az 1919. évi magyar rendszerváltások svájci szemszögből: Vázlatos áttekintés

5 A Magyarországi Tanácsköztársaság legújabb kori magyar historiográfiájában a történészek elsősorban belföldi eseményként tematizálják a 133 napos kommün történetét, a nemzeti események és folyamatok leírására és elemzésére fókuszálnak.¹ Jelenleg kiemelt figyelmet kapnak a régiótörténeti,² helytörténeti³ és egyháztörténeti kutatások.⁴ A különböző színezetű terror jelenségének mélyebb megértéséhez továbbra is számos új szaktanulmány készül.⁵ A legújabb forráskiadások visszaemlékezéseket közölnek,⁶ vagy alulnézetből ismertetik a proletárdiktatúrát.⁷

Az egyetemes történeti összefüggések feltárásának igénye a rendszerváltoztatás óta lecsökkent,⁸ így itt elsősorban a szocializmus idején született történeti feldolgozások eredményeire támaszkodhat az érdeklődő.⁹ Annak eldöntése, hogy ennek az lenne az oka, hogy a Tanácsköztársaságnak nem volt külpolitikája, vagy a történészek a szó eredeti értelmében nem tudtak külpolitikáról értekezni, alaposabb elemzést igényelne, következésképpen túlmutatna a jelenlegi tanulmány célkitűzésein.¹⁰ Mindazonáltal feltételezhető, hogy a Tanácsköztársaság külföldi képének további fejlesztése újabb támpontokat nyújthat nem csupán külpolitikai viszonylatok értékeléséhez, hanem a korabeli magyar belpolitika kiegyensúlyozottabb átgondolásához is.¹¹ Ez az írás abból indul ki, hogy nem minden esetben támasztható alá az állítás, mely szerint a magyar bolsevizmus hatalmi kísérlete viszonylag kis figyelmet kapott volna Magyarországon kívül, mint ahogyan angolszász országok vonatkozásában újabban ez olvasható.¹²

¹ Hajdú, 2019: 24–54.; Gali, 2020: 323–339.

² Bósz, 2020.; Paksy, 2020:

³ Nagy, 2019.; Nagy, 2020.; Sárándi, 2020.;

⁴ Fejérdy, 2020:

⁵ Bödők, 2020: 145–172.

⁶ Végső, 2021:

⁷ Csonka – Fiziker, 2019:

⁸ Megvizsgálva a 2018–2021 között megjelent tudományos publikációkat (MTMT alapján 2021. július 21-ig bezárólag), csupán egy foglalkozik egyetemes összefüggésekkel. Lásd: Csoma, 2019: 69–88.

⁹ Arday, 1975: 244–272.; Györffy, 1954: 569–592.; Molnár, 1989: 249–254.; Szabó, 2007: 103–141.; Szinai, 1972: 293–318.; Siklós, 1964.; Vadász, 1969: 819–822.; Vinaver, 1971: 1217–1246.

¹⁰ Vö. Ablonczy, 2020: 111.; Kerepeszki, 2019: 26–27.; Romsics, 2020: 31–104.

¹¹ Lásd erről Koller, 2018: 229–248.

¹² Dent, 2019: 7–11.; Koller–Marschik, 2018:

Ez a tanulmány a Magyar Népköztársaságról és a Magyarországi Tanácsköztársaságról keletkezett svájci diplomáciai jelentések közzétételének és elemzésének céljával született. Tartalmi szempontból összehasonlítva az 1918. és 1919. években Svájc bécsi követsége által készített politikai jelentéseket ugyanis kiderült, hogy Svájc Magyarország felé irányuló figyelme jelentősen megnőtt 1919 tavaszán.¹³ Míg az 1918. évi beszámolóknak Magyarország elvétele, az osztrák-magyar belpolitikai viszonyokat tárgyaló összefoglalóknak legfeljebb egy-egy bekezdés erejéig volt témája, addig 1919 őszeig számos alkalommal keletkeztek önálló jelentések a berni Politikai Főosztály vezetőjének a tájékoztatására.¹⁴ A forrásközlés során ezért arra kerestem választ, hogy mi indokolta a szokatlanul intenzív figyelmet az alpesi ország részéről. Továbbá milyen forrásokból származtak a svájci követség által beszerzett információk, és ezek milyen képet közvetítettek a svájci politikai vezetés felé. Végül pedig, mennyire befolyásolta a közvetített képet a bolsevizmusnak svájci politikai tapasztalata és megítélése.

A diplomáciai jelentések többségének szerzője Charles Daniel Bourcart Svájc bécsi rendkívüli követe és meghatalmazott minisztere, egy tapasztalt diplomata volt, aki közel tíz évig, 1915 és 1925 között állt Svájc bécsi követségének az élén.¹⁵ Ezt megelőzően három évig külügyi államtitkár Bernben, ahol 1915-ben maga vezette a Külügyi Részleget. Diplomata pályafutását az egyik legfontosabb „helyszínen”, Párizsban kezdte meg még 1883-ban. Először attasé, aztán titkár, majd követségi tanácsos volt, egészen 1891-ig. A századforduló éveiben Londonban szolgált követként, majd tíz évig ügyvédként dolgozott a magánéletben, miután újra visszatért a diplomáciai terepre.¹⁶ Bourcart általában az augusztusi hetekben töltötte nyári szabadságát, így az 1919. augusztusi jelentéseket, helyettese Max Ratzenberger követségi titkár készítette.¹⁷ A

¹³ Gyarmati, 2019: 1–96.

¹⁴ A svájci végrehajtó hatalmi rendszer nem miniszteriális jellegű, noha a Szövetségi Tanács tagjai miniszteri feladatkört is ellátnak. Jorio, 2020: 110–113. A külügyminisztériumként értelmezendő német nyelvű kifejezés (Eidgenössisches Politisches Departement, Aussenpolitische Abteilung) magyar változatára: Politikai Főosztály Külügyi Részlege.

¹⁵ Charles Daniel Bourcart (1860–1940). A régi iskola diplomatájaként tartották számon személyét, aki a világot és a társadalmakat jól ismerő emberként a tapintat ritka tulajdonságával rendelkezett. A diplomáciai hivatás számára az emberek kezelésének művészetét jelentette. Jártas volt a történelemben, ismerte az államszerződések történetét. A problémakezelésben a türelmet és a kivárást részesítette előnyben. A jellemzés egyik bécsi munkatársától a később befolyásos, svájci diplomatától Carl J. Burkhardt-tól származik, aki egyébként az azonos nevű svájci történész unokaöccse volt. Bourcart követhet nem fűzték rokoni szálak. Burkhardt, 1974: 318–320.

¹⁶ Bourcart londoni tevékenységéről lásd Uhl, 1961: 19–29.

¹⁷ Max Ratzenberger (1879–1963) 1909 és 1941 között állt svájci külügyi szolgálatban. 1918 márciusától 1922. január 31-ig követségi titkár Svájc bécsi követségén.

követ és a követségi titkár által készített politikai jelentések címzettje minden esetben a Politikai Főosztály vezetője, Félix Calonder szövetségi tanácsos volt.¹⁸

A Magyarországról szóló jelentéseket Svájc bécsi követe, azaz nem budapesti tiszteletbeli főkonzulja, Franz Kienast állította össze.¹⁹ Ennek háttérében az állt, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásának elhúzódó folyamatában – 1918 novembere és 1920 közepe között – Svájc részéről a diplomáciai intézményes kapcsolatoknak egyfajta status quo-ja érvényesült. Azaz a dunai államok képviselőit diplomáciai központja továbbra is Bécs maradt, a budapesti főkonzul a beszámolóit a követnek juttatta el, ezek pedig beolvadtak a követségi jelentésekbe.²⁰ A diplomáciai status quo ezenkívül azt is jelentette, hogy a Monarchia külügyi rendszerének teljes felszámolásáig ragaszkodtak a berni osztrák-magyar követségen és a bécsi közös külügyminisztériumon keresztül történő kapcsolattartáshoz.²¹ Amellett is, hogy 1919. január 19-e és 1919. április 25-e között Magyarországnak volt de facto akkreditált berni követe báró Szilassy Gyula személyében.²² A Tanácsköztársaság hatalomra jutása után viszont a Horthy-rendszer létrejöttéig, báró Bornemisza Gyula²³ személyének svájci elismeréséig a külügyi vezetés álláspontja szerint nem működött önálló magyar képviselő Bernben, ezért a kapcsolattartás kizárólag a közös intézményeken keresztül zajlott.²⁴ Ilyen körülmények között a szóban forgó időszakban, a források keletkezésének idején az információk beszerzésére a régi külügyi csatornákon keresztül vagy informális úton volt lehetősége a svájci politikai vezetésnek, és ebben bécsi követe fontos szerepet játszott.

A berni magyar követség bezárásánál nem kis súllyal esett latba Svájcnak kompromisszumok nélküli bolsevizmus-ellenessége, melynek kifejtése azért fontos,

¹⁸ Félix Calonder (1863–1952) szövetségi tanácsos 1913. június 12. és 1920 február 12. között. 1913 és 1917 között a belügyek vezetője, 1918–1919 folyamán a külügyek irányítója, 1918-ban a Szövetségi Tanács elnöke volt.

¹⁹ Franz Kienast (1879–1953) Svájc tiszteletbeli főkonzulja Budapesten 1913 és 1936 között. Budapesten 1871-től működött svájci konzulátus, 1912-ben főkonzulátussá alakult. Lásd Kováts, 2019: 115–117.

²⁰ Suter, 2001: 52–57.

²¹ Dannecker, 1966: 5–45.

²² Báró Szilassy Gyula (1870–1935) a Szövetségi Tanács döntése báró Szilassy Gyula magyar de facto követ akkreditálásáról Bern, 1919. január 17. CH BAR Ungarische Gesandtschaft, Personal de Szilassy, Minister Baron CH BAR E2001B–1000/1501–1456 Nr. 24, a Károlyi-kormány által kiállított megbízó levél Nr. 18.

²³ Báró Bornemisza Gyula (1873–1925) a rövid életű aradi kormány külügyminisztere volt. Majd 1920-ban Magyarország hivatalosan akkreditált berni követe lett.

²⁴ A Szövetségi Tanács 1919. április 25-i ülésének jegyzőkönyve báró Szilassy Gyula magyar de facto követ és munkatársai lemondásának tudomásul vételéről a Politikai Főosztály 1919. április 21-i betérjesztése nyomán.

Bern, 1919. április 25. DDS Bd. 7–I. 1979: 707–708.

hogy a követ bolsevizmus kritikáját ne csupán személyének és politikai hovatartozásának tudjuk be, és ezáltal ne abszolutizáljuk eszei szempont mentén megfogalmazott kritikáját. A svájci történeti irodalomban mélyrehatóan elemzett és bizonyított történeti tényként kezelik, hogy 1917–1918 folyamán az antanthatalmak óriási nyomást gyakoroltak a semleges országra annak érdekében, hogy lépjen fel erős kézzel az országában tapasztalható intenzív bolsevik propaganda tevékenységgel szemben.²⁵ Felelős kormányzati politikusok — többségükben szabadelvűek — és a svájci hadvezetés is bolsevik forradalmi kísérletként értékelte — persze jól felfogott politikai érdekből — az 1918. november 11-én a baloldal és a szakszervezetek által meghirdetett országos általános sztrájkot.²⁶ Ezért került sor november első napjaiban a korábban kiutasított szovjet-orosz követség tagjainak a kitoloncolására.²⁷ 1918 végéig összesen negyvenöt személyt, 1919 első harmadában pedig további félszáz főt kényszerítettek az ország elhagyására bolsevik propaganda úzásának vádjá miatt.²⁸

Kun Béla hatalomra kerülését követően négy nappal a helvét szövetségi tanács megvonta a berni magyar követségtől a nehezen kiharcolt, de még mindig indirekt, tehát nem titkos, azaz a közös berni képviseleten keresztül zajló diplomáciai számjel-távirati forgalomnak és a diplomáciai futárszolgálat működtetésének a jogát.²⁹ A döntést az új magyar kormánynak a bolsevizmus és a szocialista világforradalom melletti kiállásával indokolták. Mivel a szovjetek a kiutasítás miatt nem rendelkeztek hivatalos diplomáciai képviselettel, Kun felajánlotta a rendszerváltás ellenére hivatalában maradt követén, Szilassyn keresztül, Magyarország diplomáciai szolgálatait Szovjet-Oroszország érdekeinek Svájc felé való közvetítésére.³⁰ A svájci kormány ezt negatívan fogadta. Szilassynak már hivatalban maradásakor, azaz közvetlenül a kommün hatalomátvétele

²⁵ Gautschi, 2018: Bd. I. 157–158., 166., 175–176., 213. Az USA, Franciaország és Olaszország berni katonai attaséiról van elsősorban szó.

²⁶ Félix Calonder beszéde a rendkívüli szövetségi gyűlés megnyitásakor. Bern, 1918. november 12. Gautschi, 2018: Bd. II. 270–276. Gyarmati, 2021: 142–151.

²⁷ Jegyzőkönyv a szovjet-orosz követség tagjainak kitoloncolásáról. Bern, 1918. november 12–13. Gautschi, 2018: 347–362.

²⁸ A svájci Politikai Főosztály Külügyi Részlege osztályvezető-helyettesének, Ch. E. Lardy-nak a Politikai Főosztály vezetőjéhez, F. Calonder-hoz intézett aide-memoire-ja a svájci bolsevizmus helyzetéről 1919 [első harmadában] Bern, 1919. június 4. körül Bd. 7–I. 1979. 869–873. <https://dodis.ch/44185> Letöltés: 2020. december 20.

²⁹ A Szövetségi Tanács 1919. március 25-i ülésének jegyzőkönyve a berni magyar de facto követség számjel-távirati forgalomra, illetve a diplomáciai futárszolgálatra vonatkozó engedélyének megvonásáról. Bern, 1919. március 25. Uo. 540–541. <https://dodis.ch/44027> Letöltés: 2020. december 20.

³⁰ Ch. D. Bourcart-nak, Svájc bécsi követének Felix Calonder-hoz a Politikai Főosztály vezetőjéhez intézett tájékoztató levele Kun Béla külügyi népbiztos javaslatáról orosz érdekek Svájcban való képviseletének ügyében. Bécs, 1919. április 25. Uo. 713–714. <https://dodis.ch/44103> Letöltés ideje: 2020. december 20.

után ígéretet kellett tennie a svájci kormány felé arra, hogy nem folytat bolsevik propagandát a fogadó országban. Írott svájci források nem támasztják alá, mégis a tény, hogy Szilassy betegségre való hivatkozással mondott le, arra enged következtetni, hogy személye ezen kérés továbbítása után nemkívánatossá vált.³¹ Helyzete tarthatatlanná pedig akkor, miután Ernst Ottó magyar diplomáciai futárt Buchsban letartóztatták, állítván bolsevik propagandaanyag Svájcba való bevitelére tett kísérletet.³² A követség többi alkalmazottja Szilassy lemondásával szintén távozott, Svájc ezzel hivatalosan megszűntnek nyilvánította a magyar képviselőlet működését.³³ Egy 1919 nyarán keletkezett svájci külügyi feljegyzés alapján feltételezhető, hogy a magyar futár — nem mellékesen a köztársasági kormányzat által delegált svájci magyar sajtópropagandáért felelős csapat tagjának — beárulásában a bécsi Magyar Nemzeti Bizottsághoz közel álló alacsony rangú külügyminisztériumi személynek, Durugy Ferencnek volt szerepe.³⁴ 1919 nyarán számos magyar kísérlet történt a svájci-magyar diplomáciai kapcsolatok felújítására, a szövetségi tanács azonban minden alkalommal tartózkodott, nem tartván alkalmasnak az időpontot a kapcsolatok újbóli felvételére. A diplomáciai helyzetelemzések érvelése szerint nem volt indokolt a kapcsolatok ilyen irányú ápolása a magyar belpolitikai viszonyok instabilitása miatt.³⁵

A bécsi diplomáciai helyzetértékelések egyik legfontosabb kritikai elemét képezi a magyarországi kormányzat legitimitásának kérdése. Svájcban ugyanis 1914 szeptemberében a háború miatt bevezetett szükségrendeleti kormányzás nem járt együtt az alkotmány felfüggesztésével. A parlamenti választásokat megtartották, sőt öt alkalommal népszavazásra is sor került.³⁶ A politikai intézmények demokratikus működtetésére oly nagy hangsúlyt fektető állam diplomáciai képviselője ezért fontosnak

³¹ Báró Szilassy Gyula lemondó levele Bern, 1919. április 14. CH BAR Ungarische Gesandtschaft, Personal de Szilassy, E2001B-1000/1501-1456 No. 8.

³² Ernst Otto futárcsomagjából lefoglaltak 20.000 svájci frank készpénzt, valamint a magyar propagandairóda által a svájci szociáldemokrata lap a „Volksrecht” szerkesztőségéhez intézett levelet különféle propaganda javaslatokról. Koller, 2018: 236.

³³ A magyar történeti irodalom szerint a berni de facto követség 1919 végéig Szilassy irányítása alatt működött. Vö. Pritz, 1995: 23. (16. lábjegyzet)

³⁴ CH BAR Ungarische Gesandtschaft, Personal de Szilassy, E2001B-1000/1501-1456 szám nélkül. W. Thurnheernek, a Politikai Főosztály Külügyi Részlege osztályvezető-helyettesének feljegyzése a Durugy Ferencsel folytatott beszélgetésről. Bern, 1919. július 13. CH BAR Ungarische Gesandtschaft, Personal de Szilassy, E2001B-1000/1501-1456 szám nélkül

³⁵ A Politikai Főosztály Külügyi Részlege osztályvezető-helyettese Walter Thurnheer feljegyzése Békésy Sándor [osztrák-]magyar követségi tanácsos érdeklődéséről svájci magyar képviselőlet létrehozása ügyében. Bern, 1919. augusztus 23. DDS Bd. 7-II., 1984: 157-158. <https://dodis.ch/44264> Letöltés: 2020. december 20.

³⁶ Kreis, 2014: 187-191.

tartotta kiemelni, hogy a Károlyi-kormány nem választások útján került hatalomra, noha IV. Károly király nevében József főherceg nevezte ki miniszterelnökké. Az viszont tény, hogy a választások útján való megerősítés a későbbiekben elmaradt, ami nagyon is gyengítette a Károlyi-kormány bel- és külpolitikai megítélését. Bár felelős magyar politikusok részéről gyakran elhangzott vélemény szerint ennek oka az antant hatalmak politikája lett volna, tény, hogy a belgrádi fegyverszüneti egyezmény nem tartalmazott ilyen tartalmú megszorítást.³⁷ A megállapodás kifejezetten kitért arra, hogy az antant országok nem avatkoznak Magyarország belügyeibe.³⁸ Az antant országok befolyása azáltal érvényesült, hogy nem fogadta az önjelölt magyar kormányok külpolitikai kapcsolatokat kiépítendő kezdeményezéseit. A legitimitás hiánya a Magyarországról kialakított negatív képben ilyen értelemben foglalt el fontos helyet.

A legitimitás kérdésének megítéléséből következett, hogy a svájci követ nem fordított kellő figyelmet a Károlyi-kormány politikai lépéseinek, döntéseinek az elemzésére. A Bourcart által közvetített politikusi portré gróf Károlyi Mihályról szintén rendkívül negatív. Noha leszögezte, hogy személyes kapcsolatokkal nem rendelkezett Károlyihoz – így ezek szerint személyesen soha nem is találkoztak –, a másodkézből kapott információk közül elsősorban a hátrányos elemeket, jegyeket vetette papírra. Mint a magyar történeti szakirodalomból jól ismert, a negatív Károlyi-kép mögött a magyar konzervatív arisztokrácia számos képviselőjének véleménye húzódott meg. A svájci követjelentések esetében ugyanerről van szó.³⁹ A követjelentések viszont arról is vallanak, hogy Károlyi politikájának és személyének negatív értékelése nem csupán a háború utáni emlékirat-irodalomra volt jellemző.⁴⁰

A Nagy Háború következményei által okozott szétesési folyamatokban oly jellemző kollektív bűnbakképzés, a zsidóság szerepével kapcsolatos kijelentések visszaköszönnek Bourcart írásaiban is. A követ véleménye szerint többek között a zsidóság hatalmi túlsúlya miatt válhatott a magyar bolsevizmus európai kérdéssé. A judo-bolsevizmus

³⁷ *A belgrádi katonai egyezmény*. Belgrád, 1918. november 3. Zeidler, 2003: 31–32.

³⁸ Például Kunfi Zsigmond 1919. februári külpolitikai elemzésében is megtalálható az érvelés. Székely, 1969: 357–360.

³⁹ Kiemeljük gróf Andrássy Gyula véleményét, aki szerint Károlyi nem érte el a politikai céljait az antant hatalmaknál, tönkre tette az országot, és ki van szolgáltatva a szocialistáknak. 3. sz. követjelentés. Bécs, 1919. január 17. CH BAR Gesandtschaft Wien. Politische Berichte und Briefe 1919. CH BAR E2300–1000/716–1245–5.pdf. Lásd továbbá Livio Borghese herceg véleményét a 12. számú dokumentumban, ahol hasonlóan a konzervatív vélekedésekhez Károlyi politikájával okolják a szélsőségek hatalomra kerülését.

⁴⁰ Vö. Hajdú, 2012: 33. (12. lábjegyzet)

szerepéről számos történeti elemzés született,⁴¹ értelmezése fantazmaként, képzetként, mítoszként, vagy éppen politikai zsarolási eszközként különbözött attól függően, hogy a közélet mely területét vizsgálták a történészek.⁴² A legújabb történeti kutatások eredményeinek a fényében tény, hogy a zsidó származású népbiztosok és népbiztos-helyettesek aránya meghaladta a 60%-ot.⁴³ A kormányzótanácsban azonban arányuk a 90%-ot is elérte.⁴⁴ A magyar történeti szakirodalom elemzései szerint befolyásuknak ily meghatározóvá válására magyarázatot kínálhat a háború utáni általános káosz, a magyar politikai osztály összeomlása és az új vezetés politikai alkalmatlansága is.⁴⁵ A szembesülés ezzel a hatalmi befolyás növekedéssel általános európai tendencia volt, ilyen tekintetben tehát Bourcart megjegyzései nem tekinthetők egyedi jelenségnek.

A svájci politikai vezetésnek szánt március végi memorandum (3. dokumentum), mely inkább Német-Ausztria politikai érdekeit szem előtt tartó analízis, helyzetértékelés, abból indult ki, hogy az oroszországi bolsevizmus nyugati irányú terjedésének a kivédésére elégtelen lesz a szomszédos államok közös határain, azaz Lengyelország és Románia mentén korábban felállított védelmi vonal. Nyilvánvalóan a magyarországi események fényében a bolsevizmus ezen akkor már jelentősen túllépett. A névtelen szerző véleménye szerint a radikális szocialista áramlatok magyar befogadásának rendkívüli módon kedvez a helyi romantikus nacionalizmus. 1919 márciusának végére tehát Nyugat-Európa védelmének kulcsát már Német-Ausztriában fogalmazta meg a szerző. Hangsúlyozta, amennyiben ott is érvényesülne a kommunista befolyás, Svájcra sem lenne hatás nélkül. A szerző itt nyilvánvalóan nem vette figyelembe, vagy nem tudta, hogy Svájc sikeresen vette fel a küzdelmet a radikálisnak tekintett baloldali irányzattal. Ebben az elemzésben is nyilvánvalóvá válik az a stratégia, melyet a háborúban vesztes államok hatalmat veszítő politikai rétegei érvényesíteni próbáltak, nevezetesen hogy a belső problémák megoldására antant katonai beavatkozás szükségességét hirdették, és ennek eléréséhez nyomásgyakorló eszközként a bolsevizmus veszélyét felerősítették. Az antant országok beavatkozásának a lehetősége azonban rövid ideig volt reális opció, a magyar események után már csupán az országhatárok lezárása jöhetett szóba eszközként, immáron azonban Németország, Csehország és Német-Ausztria keleti

⁴¹ Richers–Fritz, 2018: 155–166.; Csunderlik, 2020: 96–104.

⁴² Lásd Gerwarth–Horne, 2018: 57–70.; Richers–Fritz, 2018: 155–166.

⁴³ Romsics, 2018: 303–313.

⁴⁴ Salamon, 2001: 155–157.

⁴⁵ Gyurgyák, 2001: 102–109.

határvonalán felállított határzárral. A svájci követjelentések további beszélgetések rekonstrukciója mentén is megerősítik, hogy számos esetben az antant csapatok bevetését a bécsi antant diplomácia körei közvetítették, ugyanakkor a párizsi és londoni diplomáciai központokban ezek a kérések ritkán találtak pozitív fogadtatásra. Ilyen irányú igények a tavasz végéig érkeztek a svájci követ asztalára, utána ez a törekvés eltűnt a politikai agendából.⁴⁶

A Schönborn nevéhez kötött memorandum (5. dokumentum) a semleges Svájc tájékoztatására és meggyőzésére született, és a bécsi Magyar Nemzeti Bizottság⁴⁷ által készített emlékiratok sorába illeszkedik. A semleges államok bécsi képviselőinek a bevonását szorgalmazta egy bécsi antant fórum létrehozásánál. Ez az emlékirat szintén antant támogatást kért annak érdekében, hogy a Kun-rezsim ne válhasson konszolidált és elismert hatalommá. A Schönborn név mögött gr. Schönborn-Buchheim Frigyes Károly személyét valószínűsítem,⁴⁸ aki a bécsi magyar emigráns körök három politikai csoportja közül a gr. Bethlen által alapított Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja volt.⁴⁹ A három bécsi politikai csoport — a legitimisták csoportja, a Károlyi-pártból kivált függetlenségi csoport és a bethleni pártszerveződés — együttműködött a magyarországi bolsevizmus elleni küzdelemben.

A magyar történeti szakirodalomban alaposan feldolgozták és értékelték a Magyar Nemzeti Bizottság által a bécsi antant és semleges képviselőkhez eljuttatott memorandumok célkitűzéseit.⁵⁰ Főbb pontjaiban ez az írás is közvetíti a legfontosabb célkitűzést, azaz Magyarország területi integritása megőrzésének célját, amiről legfeljebb a bolsevizmus leküzdése után lehet a szerzők nézete szerint tárgyalni. A Svájcra szánt memorandum készítői jó politikai érzékkel és megfelelő háttér információk birtokában abból indultak ki, hogy Svájc rendkívül érdekelt az ez elleni harc felkarolásában. Ugyanakkor a háború alatti svájci semleges külpolitika axiómája volt, hogy egyetlen ország érdekei mellett sem vetik be külpolitikai eszköztárukat, még a háborúzó felek közötti vitában, a központi hatalmak által kezdeményezett különbéke-kísérletek támogatását sem voltak hajlandók felvállalni. Amikor ezt az antant országok

⁴⁶ Vö. Ádám–Ormos, 2004:

⁴⁷ Általánosan használatos elnevezés Antibolsevista Komité. Romsics, 2005: 120.

⁴⁸ Gr. Schönborn-Buchheim Frigyes Károly (1869–1932) gróf Tisza István politikai köréhez állt közel a Nagy Háború éveiben, 1918-ban munkácsi választókerületi képviselő volt.

⁴⁹ A pártszervezés háttéréről: Bethlen István levele Ducihoz [ifj. Gr. Andrássy Gyulához], Budapest, 1919. február 1. In: Kunt – L. Balogh – Schmidt, 2018: 114–120., illetve Romsics, 2005: 119–120.

⁵⁰ Romsics, 2005: 125.

véleménye szerint állítólag Arthur Hoffmann szövetségi tanácsos 1917 nyarán a Német Császárság és Oroszország közötti politikai közvetítéssel megtette, ez rögtön a székébe került.⁵¹ Ilyen körülmények között a svájci követ tehát nem tehetett mást, mint a memorandum szövegét ajánlás nélkül ismertette a svájci politikai vezetéssel.

Gyakran tematizált kérdés a svájci követjelentésekben, vajon milyen magyar kormányzat élvezne bizalmat, támogatást az antant országok részéről, azaz a különböző politikai érdekcsoportok — polgári, konzervatív, szociáldemokrata stb. — milyen arányban vállaljanak szerepet egy pártokon átnyúló koalícióban. Hónapokon keresztül érvényesült a szinte közös antant álláspont, hogy az új magyar kormányban nem kaphatnak szerepet a régi politikai rendszer képviselői.⁵² Köztudottan számos kormányalakítási tárgyalás és kísérlet zajlott bécsi magyar emigráns körökben egy koncentrációs kormányzat lehetséges összetételéről.⁵³ Úgy tűnik, hogy nem csupán a magyar szociáldemokratákon belül élt a nézeteltérés a kormányzati szerepvállalás mélységéről, hanem a konzervatív és polgári célkitűzések sem jutottak közös nevezőre ezzel kapcsolatban.⁵⁴ A háttérben leginkább az állhatott, hogy a külpolitikai koncepciók, az antant tárgyalópartnerek szerepének megítélése között is jelentős eltérések mutatkoztak. A szociáldemokraták az országokon átívelő baloldali együttműködésben reménykedtek.⁵⁵ Bethlen István Angliával kívánta ellensúlyozni Franciaország és Olaszország közép-európai egyensúlyát.⁵⁶ A Károlyi-kormány és berni követe a Franciaországgal és Jugoszláviával kiépítendő kapcsolatok mellett érvelt.⁵⁷

Olaszország jelentőségét azonban a földrajzi közelség és a tradicionális kapcsolatok miatt sem becsülték alá a magyar politikai pártok. Olaszország számára Magyarország

⁵¹ Widmer, 2017: 285–295.

⁵² 1919 folyamán számos minisztertanácsi ülésen folyt polémia arról, hogy milyen összetételű magyar kormány élvezné az antant országok bizalmát, és így kapna meghívást a párizsi konferenciára. Kormányok és kormánytagok bizonytalanságai, visszafogottsága tűnik fel a jegyzőkönyvekben, amikor oly gyakran indokolják döntések elhalasztását az antant véleményének nem ismeretére hivatkozva vagy az antant kedvezőtlen reakciójának tulajdonítva. Jól érzékeltetik ezt a helyzetet az 1919. augusztus 8-i, augusztus 29-i, szeptember 3-i és szeptember 6-i minisztertanácsi ülésekről készült jegyzőkönyvek. Ez a lélektani háttere a bel- és külpolitikai építkezésnek nem kapott még kellő hangsúlyt a magyar történeti irodalomban. Kutatásra váró szempont a kor történetírásában, hiszen elsősorban az antant országok képviselői részéről ismert ez irányú megnyilatkozásokat ismerjük elsősorban.

⁵³ Romsics, 2005: 122., 126–127., 136.

⁵⁴ A szociáldemokraták különböző felfogásairól lásd Varga, 2010: 432–433., 450.

⁵⁵ Kunfi Zsigmond 1919. februári memoranduma a külpolitikai helyzetről. Székely, 1969: 357–360.

⁵⁶ Romsics, 2005: 130–131.

⁵⁷ Báró Szilassy Gyula berni de facto követnek gróf Károlyi Mihály köztársasági elnökhöz intézett bizalmas memoranduma Magyarország nemzetközi helyzetéről és a követendő politikáról. Bern, 1919. február 9. Zeidler, 2003: 63–67.

fontos kereskedelmi partner volt, és a háború után az Adria felé terjeszkedő szlávság ellensúlyaként kapott stratégiai figyelmet.⁵⁸ A 12. számú dokumentumban rekonstruált beszélgetés a svájci követségi titkár Max Ratzenberger és Olaszország volt budapesti, a dokumentum keletkezése idején már bécsi politikai megbízottja, Livio Borghese herceg között a magyarországi helyzetről alkotott külső politikai kép olasz verzióját közvetíti.⁵⁹ Borghese 1919 márciusának elején érkezett Budapestre Belgrádból, miután ott Jugoszlávia nem akkreditálta Olaszország követeként a két ország között fennálló területi vitás kérdések miatt.⁶⁰ Közvetlen kapcsolatokat tartott fenn Kun Bélával, és felvállalta, hogy közvetíti Kun felkéréseit az olasz politikai vezetés és így a párizsi tanács felé is.

Olaszország tehát kész volt tárgyalni a bolsevik vezetéssel, míg a franciákról ugyanez nem volt elmondható.⁶¹ Borghese speciális helyzetét az adta, hogy közvetlenül Sonnínónak jelentett. Borghese magyarországi szerepeinek rekonstrukciójához számos új forrás vált ismertté a nemrég közreadott 1918–1920 közötti magyar-olasz diplomáciai forráskiadás révén.⁶² Innen is tudható, hogy dolgozott a magyarországi olasz misszió létrehozásán.⁶³ Aktívan alakította a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok kiépítését.⁶⁴ A levelezésekből az is kiderül, hogy Olaszország stratégiája egy magyar koalíciós kormányzat létrehozására irányult lehetőleg erős baloldali hangsúllyal, és itt szintén fontos szempontként jelent meg, hogy ez az irányítás nem állhat a régi rendszer képviselőiből.⁶⁵ Juhász érvelése szerint Olaszország hiába próbálta megtalálni a bolsevik kormány alternatíváját, a mérvadó személyek 1919 nyarának elején már elkötelezték magukat, de nem egy koalíciós kormányzat érdekében. Borghese Ratzenbergernek adott láttelele szerint azonban nem lebecsülendő tényező lehetett a magyar politikai elittel kapcsolatos alkalmatlansági szempontok szerepe a kompromisszumok kitérgyalásában. Az összefogás tétje pedig nagy volt: a történelmi Magyarország területi integritása. Ennek a tényezőnek a megfelelő történelmi súlyozása azért lenne fontos, mert a kortársak

⁵⁸ Szabó, 2007: 107–111.

⁵⁹ Livio Borghese (1874–1939) Sulmona hercege 1927 és 1939 között, az Apponyi családból származó édesanyja révén magyar származású.

⁶⁰ Vinaver, 1971: 1223.

⁶¹ Ormos, 2020: 227–228.; Hamerli, 2014: 144–145.

⁶² Juhász, 2018:

⁶³ Uo. 36–37.

⁶⁴ Kun Béla Segrének. Bp., 1919. április 21. Uo. 80–81.

⁶⁵ Paternó Sonnínónak, Párizs, 1919. június 16. Uo. 91., Borghese Vannutelli Reynek, Bécs, 1919. augusztus 19. Uo. 105.

érvelésében rendkívül gyakori elemként jelent meg az antant hatalmak és a köztük rejlő ellentétek miatt bekövetkezett sikertelenség okként való megnevezése, ezzel szemben elvértve vagy egyáltalán nem történt meg a szembenézés ezekkel a magyar hiányosságokkal. Borghese nézetei szerint megfogalmazható az a hipotézis, miszerint a magyar képviselők meghívása a párizsi békekonferenciára azért húzódtott el, mert nem volt közös álláspont az új kormány összetételéről. A felelősségelhárítás egyfajta történeti retorikája lenne ma, ha úgy fogalmaznánk, azért nem jött létre ismételt koalíciós kormány Magyarországon 1919 tavaszán, nyarán, mert az antant kormányok erről különböző nézeteket vallottak, vagy esetleg nem akarták. Győztes országgént mindannyian inkább a kivárára építették stratégiájukat. Örökre megválaszolatlan történeti kérdés marad, mennyiben lett volna más a békeszerződés területi feltételrendszere egy magyar baloldali koncentrációs kormány tartós hatalmon maradása esetén. Vajon a párizsi tárgyalóasztalnál kompromisszumképebb megállapodás jöhetett volna létre?

Svájc számára a bolsevizmus képviselete, a bolsevik propaganda tevékenység nyomós érv volt a diplomáciai kapcsolatok megszakítására. A Nagy Háború korában a svájci politikai elitre jellemző határozott és következetes antibolsevizmus Magyarország irányában és esetében is érvényesült.⁶⁶ Ez persze nem zárta ki, hogy más hangok is megszólaljanak a svájci belpolitikai életben: a szociáldemokraták árnyalt kritikát fogalmaztak meg a Magyar Tanácsköztársasággal szemben, feltétlen elfogadás a kommunisták részéről nyilvánult meg. Auguste Forel⁶⁷ szociáldemokrata képviselő véleménye szerint a magyarországi bolsevizmus enyhébb és etikusabb volt az oroszországinál, egy olyan kortársi vélemény, ami ma heves vitákat válthat ki.⁶⁸ Svájc Magyarország felé irányuló intenzívebb figyelmének a háttérében tehát a bolsevizmust komoly veszélynek tartó svájci politikai felfogás állt. A bécsi követ jelentéseiből Bourcart-nak a fontolva haladó konzervatív diplomatának és politikusnak kritikája nyilvánult meg a gyors és radikális változásokkal szemben. Éles hangon bírálta a politikai tapasztalatokkal nem rendelkező zsidó értelmiség szerepvállalását a magyar

⁶⁶ Lásd Artho, 2018: 412–429.; Caillat – Fayet, 2018: 213–229.

⁶⁷ Auguste Forel (1848–1931) svájci orvos, természetkutató, 1916-ban a svájci szocialisták körében található. Az általa alapított Forel-klinika az alkoholizmus áldozatainak gyógyítására jött létre. Első svájci szexológusként a prostitúció ellen is küzdött, a női szavazati jogot szintén támogatta. Szociális problémák kezelése mellett elkötelezett személyiség.

⁶⁸ Koller, 2018: 241–248.

politikában. Átvette és közvetítette a magyar arisztokraták vádját arról, hogy a bolsevik rendszer hatalomra kerülésében komoly szerepet játszott a Károlyi-kormány politikája. A háború után kialakult magyar politikai helyzetnek Károlyi személyén keresztül való magyarázata mindenképpen egydimenziós interpretációnak tekinthető.

A svájci követ a magyar bolsevizmust európai kérdésként interpretálta. Érvrendszerében domináltak székhelyének Bécsnek, azaz Német-Ausztriának a geopolitikai szempontjai, és kitapintható az állásfoglalásokban az osztrák politikusok félelme a magyar bolsevizmus ausztriai befolyásától. A semleges Svájc képviselőjének véleménye elméletileg lehetne érdek nélküli, ami elvezethet egy realisabb politikai helyzetképhez. Mindazonáltal ennek a képnek a jellege függvénye volt Svájc külpolitikai érdekeinek, illetve jellegét meghatározták a követ kapcsolati hálójának tagjai is. Nem utolsósorban pedig hatott az antant országok által Svájcra gyakorolt nagy nyomás a bolsevizmussal szembeni kemény fellépés érdekében.

A Nagy Háború végén Svájc nem volt aktív résztvevője az európai politikai rendezésnek, kivételt képez a Népszövetség létrehozására irányuló intenzív külpolitika. Az itt közölt forrásszövegek információs hozadéka ezért alacsonyabb, nem hasonlítható össze a már közzétett angol, francia, olasz, német diplomáciai iratok történeti értékével. Míg az antant hatalmak képviselői napi szinten hoztak döntéseket, a semlegesek számára több idő jutott a politikai helyzetelemzésre.⁶⁹ Ugyanakkor a magyar tárgyalókkal folytatott beszélgetések során szerzett információk 1919 tavaszán nagy eséllyel váltak a követjelentések részévé. Bourcart említést tett gr. Apponyi Alberttel (9. dok.), Lovászy Mártonnal (12. dok.), gr. Bethlen Istvánnal (10. dok.), Garami Ernővel, Charmant Oszkárral (1. dok.), Bolgár Elekkel, vagy Diner-Dénes Józseffel folytatott beszélgetéseiről. Az alábbi történeti dokumentumok mindenképpen értékesek olyan vonatkozásban, hogy segítségükkel rekonstruálható a magyar politikusok által Svájc felé közvetített külpolitikai stratégiák lényege. A Nagy Háború utáni években Svájc számára a közép-európai régióban betöltendő politikai szerepvállalás az információk közvetítésére és humanitárius tevékenységre korlátozódott, majd fokozatosan mozdult el a gazdasági kapcsolatok újjászervezésének az irányába.

Ez a tanulmány tizenkét forrásdokumentumot közöl magyar nyelven. Kronológiai sorrendben 1919. február 28. és 1919. augusztus 14. között keletkezett

⁶⁹ A semleges Svájc területén kifejtett brit diplomáciai tevékenységről: Arday, 1975: 244–272.

követjelentésekről és (osztrák-)magyar memorandumokról van szó. Szinte kizárólag magyar vonatkozások közzétételére kerül sor, ott ahol Magyarország szempontjából a nemzetközi kontextusok indokolják, a közép-európai térség elemzései sem maradhattak el. Típus szerint a források a diplomáciai jelentések körébe tartoznak, jól kiegészítik majd a hasonló típusú Magyarországon már közzétett francia, német, angol, amerikai és olasz forrásokat.⁷⁰ A Nagy Háború korának semleges országokban keletkezett diplomáciai forrásai magyar nyelven eddig nem voltak olvashatók, a svájci források ezáltal is újdonságként kerülhetnek be a magyar történeti köztudatba.

Az itt közzétett dokumentumok egy része eredeti német nyelven nyomtatásban és a világhálón is elérhető, ezeket minden esetben jeleztem. A nyomtatásban eddig nem közölt források esetében a berni Szövetségi Levéltár által készített digitalizált másolatok alapján dolgoztam. A digitális másolatok többsége gépelt átütéses másolati példányról készült. A két osztrák-magyar származásúnak tekinthető memorandum eredeti gépelt iratként azonosítható. A tizenkét dokumentum tartalmi elemzése után ismételten összefoglalva úgy értékelem, hogy a svájci politikai jelentések szempontjából szokatlanul intenzív figyelmet indokolta a rendkívül veszélyes áramlatként értékelt bolsevizmus. Ennek háttérében állt a svájci sajtóvilágban megtapasztalt intenzív bolsevik propaganda, valamint a tény, az antant országok erős politikai befolyást gyakoroltak a svájci politikai vezetésre annak érdekében, hogy a legszigorúbban lépjen fel mindennemű radikális baloldali tevékenységgel szemben. A bécsi emigrációban tartózkodó magyar arisztokratákkal folytatott beszélgetések során szerzett benyomás ugyanebben az irányban nyújtott kiegészítő megerősítést a svájci belföldi tapasztalatokhoz. Ez a tényező jelentős szerepet játszott abban, hogy Svájc bécsi követe európai kérdésként értékelte a magyarországi Tanácsköztársaságot.

⁷⁰ Ádám–Ormos, 2004.; Glant, 2020.; Juhász, 2018.; Lojkó, 1995.; Tokody, 1989:.

Politikai jelentések és helyzetelemzések: 1919. február 28–augusztus 14.

1.

Ch. D. Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 8. számú politikai jelentése a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Részlege számára a magyar politikai pártok helyzetéről, Károlyi Mihály személyéről és Magyarország nemzetközi állásának megítéléséről Bécs, 1919. február 28.

Bécs, 1919. február 28.

8. [politikai jelentés]⁷¹

Szövetségi Tanácsos Úr,

Az 1918 őszen puccsal hatalomra jutott kormány révén az antant országok elérték, hogy írják ki a választásokat Magyarországon. Ezekre a választásokra most áprilisban kerülhet sor. Nos, nagy érdeklődés övezi az illegális úton⁷² hatalomra jutott kormány törekvését arra, hogyan teremti meg legitimációjának alapját a népakarattal és a választási eredményekkel.⁷³

Az a benyomásom, hogy az antant nem rendelkezik megfelelő információkkal a magyarországi viszonyokról. A magyar kérdés ma európai kérdés. A dolgok jelenlegi állása szerint a vörös világ mindent megtesz annak érdekében, hogy Magyarországon a magyar vélemény ne kapjon képviselőt.

Megfigyeléseim szerint annak, hogy a bolsevizmus a [volt] Monarchia egyik országában sem olyan veszélyes, mint Magyarországon, egyik fontos oka abban rejlik, hogy Magyarországon 18 keresztényre jut egy zsidó, és hogy a bolsevizmus — elég csak áttekinteni a különböző országok kommunista mozgalmait — szemmel láthatólag nem más, mint a zsidó értelmiség általi világuralom. A Budapesti [Tudomány]egyetemen 16.000 hallgatóból 8.000 zsidó.⁷⁴ Magas százalékos arány, különösen, ha belegondolunk,

⁷¹ Az első oldal bal margójának tetején kézírással: En circ. azaz köröztetni.

⁷² Értsd választások nélkül.

⁷³ Többszöri halasztás után végül márciusban 1919. április 13-ára írták ki a választásokat.

⁷⁴ Noha tény az ugrásszerű növekedés, a zsidó tanulók aránya csak a budapesti orvosi karon érte el az 55%-ot, a magyar felsőoktatásban tanuló zsidó ifjúság aránya 40% körül mozgott a Nagy Háború végére. Vö. Kerepeszki, 2018: 90–96. itt 92.

hogy 1700-ban egyáltalán nem élt zsidó Magyarországon. Jól utal erre Böhmnek,⁷⁵ a magyar védelmi miniszternek egy zsidó tiszt előtt tett megjegyzése arról, hogy „a legfontosabb dolog, hogy mi zsidók összetartsunk”. Vagy, hogy Krauss,⁷⁶ egyike a leghatalmasabb magyar kapitalistáknak, aki a forradalmat finanszírozza, és üzleteivel kapcsolatban úgy nyilatkozik, hogy: „Nincs rossz üzlet, csak rossz üzletemberek.”

A mai Magyarországon a következő pártokat különböztethetjük meg: (jobbról balra)

1. A gr. Bethlen [István] irányítása alatt álló Nemzeti Egyesülés Pártja.⁷⁷ Már tervezik letartóztatását, ma meg is tették. Patrióta álláspontot képvisel. A Monarchia visszaállítására nem törekszik. Ezek az értelmetlen tendenciák ma inkább a romantikus politikusok fejében léteznek. A többi párt azon van, hogy a reakció bélyegét süsse Bethlen frakciójára.

2. A keresztényszocialisták: az utóbbi hetekben táboruk növekedett, mindenképp azonban középszerű vezetésük miatt nem jelentősek. Vezetőjük a korábbi főispán Szmrecsányi [György].⁷⁸

3. Agrárpárt, jobboldali csoport Pallavicini [György] őrgróf⁷⁹ vezetése alatt, 'Parasztok Egyesült Pártjaként' nevezik magukat, földreform és a katolikus vidéki lakosság erősítése a fő céljuk; balszárnyuk levált, a polgári pártok között az utolsónak tekinthetők. Pallavicini letartóztatását is tervezik.

4. A polgári-demokrata párt, vezetőjük Vázsonyi [Vilmos], kiemelkedő értelmiségi, számos helyen a magyar Clemenceau-ként utalnak rá, jelenleg csak személyes biztonsága miatt tartózkodik Münchenben.⁸⁰ Politikai iránya főbb vonalaiban megegyezik az osztrák-német polgári-demokrata célkitűzésekkel, azaz kultúrharcosan állnak a parlamentarizmus és nacionalizmus talaján. A csoport nem nagy, pénzügyileg azonban erős. A zsidó nagytőke bizonyos köreiből valószínűsíthető, hogy nőni fog a katolikus hitre való áttérés, hiszen a kommunista forradalom legtöbb potentátja zsidó.

⁷⁵ Böhm Vilmos (1880–1949) honvédelmi miniszter 1919. január 18. és 1919. március 21 között a Berinkey-kormányban.

⁷⁶ Valószínűsítem, hogy Krausz Simonról (1876–1938) lehet szó. Bankár és tőzsdealkusz. A forrás keletkezésének idején a Magyar Bank és Kereskedelmi Rt. elnöke volt 1918-tól és 1923-ig.

⁷⁷ Gr. Bethlen István (1874–1946) az 1919 februárjában létrehozott párt vezetője a forrás keletkezésének idején. A párt szervezésének részleteibe kiváló betekintést nyújt 1919. február 1-jén írt levele. Gr. Andrassy Gyulához írt levele. Lásd a levelet: Kunt – L. Balogh – Schmidt, 2018: 114–120.

⁷⁸ Szmrecsányi György (1876–1932) Pozsony vármegye főispánja volt, szintén tagja a bécsi ABC-nek.

⁷⁹ Pallavicini György őrgróf (1881–1946) Bécsben tartózkodott, szintén tagja az ABC-nek.

⁸⁰ Vázsonyi Vilmos (1868–1926) ügyvéd. A forrás keletkezésékor bécsi emigrációban tartózkodott az 1918 első felében az igazságügy-miniszteri széket betöltő polgári demokrata politikus.

5. A korábbi Károlyi-párt disszidensei, az ún. 48-as Függetlenségi Párt a befolyásos Lovászy [Márton]⁸¹ vezetése alatt. Ők a legélesebb ellentétben állnak a kormánnyal és az elnök személyével. Az ellenzék gerincét alkotják. Lovászy letartóztatása tervben van. Ennek a frakciónak a befolyásos tagja a képviselőház korábbi elnöke, Ábrahám [Dezső].⁸² Maga mögött tudja az egész rendőrséget, a forradalom napján ő biztosította őket Károlyinak, időközben teljesen elfordult tőle, és elsősorban azon dolgozott, hogy a kommunisták puccsát leverjék.

6. Az Agrárpárt bal szárnya. A kisparasztnak közösségét az ügyes parasztember Szabó [István] vezeti.⁸³ Kormánytagként az agrárreform megvalósítása a feladata. Azonban nemzeti beállítottságával egyre inkább kellemetlenné vált a vezető körök számára. Ő és követői azok, akik nem az Internacionálé talaján állnak.

A kormány és a kormányzó pártok szinte csak városi elemekből állnak, arra törekszenek, hogy megnyerjék a parasztokat a földtulajdon felosztása révén. A ma legaktívabb és legintelligensebb politikát folytató csoport a radikálisok csoportja. Ez a zsidó értelmiségiekből álló csoport számos nemzeti modern szociális elméletet a maga szélsőségében képvisel. Közéjük tartozik a korábbi [tárca nélküli] miniszter Jászi [Oszkár],⁸⁴ Szende [Pál]⁸⁵ a pénzügyminiszter; a radikálisok túl vannak a sovinizmus időszakán hasonlóan a németországi értelmiséghez, ezt követően a Központi Hatalmak közvéleményében fordulat állt be azzal, hogy a pacifizmus útjára léptek és szabotálták a háborút. Jelenleg szimpatizálnak a bolsevik eszmékkel, vallják a nemzetköziséget; az összeomlás előtti időben az antant országok szabadkőműves körei pénzzel támogatták őket. Újságjuk a Világ (Világ és Fény), szerkesztője az a Heinrich Guttmann volt, akit Berlinben bolsevik ügynökként tartóztattak le. Ennek a pártnak a fő célkitűzése ma a tulajdonjog tagadása.⁸⁶

Károlyi Mihály [személye] összekötő kapocs ezen párt és a nemzetközi szinten kevésbé veszélyes szocialisták között. Ő az összes párt fölé helyezi magát. Ebből fakad a tévedés,

⁸¹ Lovászy Márton (1864–1927) jogász, újságszerkesztő, politikus. A Károlyi-kormány vallás-és közoktatásügyi minisztere volt 1918. december 22-ig. Szintén Bécsben tartózkodott 1919 elején, egyike a leggyakrabban hivatkozott személyeknek Bourcart jelentéseiben.

⁸² Ábrahám Dezső (1875–1973) ügyvéd a második szegedi ellenkormány miniszterelnöke volt.

⁸³ Nagyatádi Szabó István (1863–1924) a Berinkey-kormányban a földreform kidolgozásával megbízott tárca nélküli miniszter volt.

⁸⁴ Értsd nemzetiségi ügyekkel megbízott tárca nélküli miniszter, Jászi Oszkár, aki 1919 januárjában lemondott erről a tisztségéről.

⁸⁵ Szende Pál (1879–1934) pénzügyminiszter a Berinkey-kormányban.

⁸⁶ Ez téves információ. Vö. Falusi, 2007: 73–90.

hogy összefogja a polgári és szociáldemokrata [irányzatokat]; egyfajta tévedés, mely tévedés áldozatai a semlegesek sajtója és a Magyarországon tartózkodó antant képviselők is, ami Károlynak sem kellemetlen. Károlyi pártját a háború alatt a képviselőház 413 tagjából 25 képviselő alkotta.⁸⁷ A forradalom kezdetén, mint említettem, ebből 14 Lovászyhoz csatlakozott.⁸⁸ A többi tizenegy ma mind miniszter vagy államtitkár.

A szocialisták a háború folyamán nem tudtak kormányzó párttá válni Népszava újságjukkal — a magyar Vorwärts⁸⁹-cel — ellentétben többségben lévő német elvbarátaikkal, nem volt képviseletük a parlamentben, ezért arra sem volt lehetőségük, hogy a háborús kölcsönök és más döntések megszavazásánál érvényesítsék a nacionalista álláspontot. (A háború előtt Magyarországon 100.000 szocialista sem volt.) A német nemzetgyűlés megválasztását követő napon⁹⁰ a Népszava sajnálatát fejezte ki a többségi szocialisták győzelme felett, ez a párt a forradalom kezdetén nagyon közel állt a kommunizmushoz.⁹¹ Azóta kissé jobbra tolódott. Az Oroszország által inspirált legszélsőségesebb csoport magatartása, aztán a kommunisták támadása a Népszava szerkesztősége ellen, a megölt rendőrök stb. hozta meg az utóbbi fordulatot.⁹² A szerkesztőséget azért érte támadás, mert ismertté vált, hogy birtokukban van egy olyan dokumentum, amelyből kiderül, hogy az A[rmee]O[ber]K[omando]-nak⁹³ Díazzal kötött kapitulációs szerződése kedvezőbb feltételeket tartalmazott,⁹⁴ mint a Károlyi és Franchet között megkötött szerződés.⁹⁵ 2. számú mellékletemből halványan adódik az összefüggés az elnöknek a kapcsolatáról ezzel a kommunista akcióval. Ezen a helyen egyébként megemlítendő, mielőtt egy szerkesztőség a kommunizmus és zsidóság ellen foglal állást, a vörös gárdisták a rá következő napon lerombolják a nyomdájukat. Ezzel

⁸⁷ 1916. július 9-én a közel 86 tagú Egyesült Függetlenségi és 48-as Pártból huszonöten léptek ki, ők július 17-én pártot alapítottak, melyet ezt követően Károlyi-pártként emlegettek a közbeszédben. Hajdú, 2012: 72–73.

⁸⁸ Valójában a Károlyi-párt kilenc tagja, köztük Lovászy Márton is kapott tárcát az első Károlyi-kormányban. Hajdú, 2012: 100.

⁸⁹ A németországi szociáldemokrácia lapjának neve, melyet 1876-ban alapítottak.

⁹⁰ 1919. január 19–20-án zajlottak a német parlamenti választások.

⁹¹ *A német választások*. Népszava 1919. január 21. 2.

⁹² 1919. február 21-én.

⁹³ Armeeoferkommando (ném.) Osztrák-Magyar Haderő-Főparancsnokság.

⁹⁴ Azaz a Padovában 1918. november 3-án Viktor Weber osztrák tábornok által az Osztrák-Magyar Monarchia nevében aláírt fegyverszüneti szerződés.

⁹⁵ Az 1918. november 13-án kötött belgrádi fegyverszüneti megállapodás.

összefüggésben az 1. sz. mellékletben szeretnék utalni a német újságírónak Schmid-Paulinak a budapesti nyilatkozataira.⁹⁶

Végül a kommunistákról. Élükön a zsidó Kun Béla áll, akit meglincseltek a rendőrök a kommunisták letartóztatásakor.⁹⁷ Ennek a pártnak a fatális környezetéhez⁹⁸ tartozik a zsidó Jászi és Kunfi [Zsigmond],⁹⁹ valamint a kétséget kizáróan óriási hatalommal bíró Katonatanácsok vezetője,¹⁰⁰ a zsidó Pogány [József].¹⁰¹ Pogány újságíró, beosztott állásban alkalmazta őt a Kriegspressequartier.¹⁰² Egyik alkalommal bilincsbe verték egy háborúellenes cikk miatt. Kitalálható a benne felgyülemlett haragnak és bosszúvágnak a foka. Jelenleg a teljes fegyveres hatalom az ő kezében van, és nagyobb a befolyása, mint Böhmnak a hadügyminiszternek. Pogány apja hullamosó volt az ortodox-zsidó temetőben. A fiúnak nagyravágyó tervei vannak. Magyarország Leninje kíván lenni, sőt, mi több sok minden rejlik benne, azonban hangosan álmodik, ezért túl korán árulja el magát. Írt egy drámát Napóleonról, amelynek a premierje a jövő héten lesz a budapesti Nemzeti Színházban. Fő csodálója Melchior Len[g]yel,¹⁰³ aki a háború alatt Svájcban tartózkodott, és aki egy zsidó-irodalmi bohémszalont vezet, ahol Pogány főszerepet visz. Amikor a bolsevik Kun Béla hat héttel ezelőtt egy kaszárnyában kommunista propagandabeszédet tartott, a csapatok tetteleg fordultak ellene, Pogány automobilon érkezett, és kimentette őt. A népjóléti miniszter Kunfi naponta együtt kávézik Kun Bélával, a hadügyminiszter Böhm [Vilmos], aki szintén zsidó, minden nap kocsikázik a zsidó, kommunista Lászlóval.

Visszatekintve a forradalom gyors fejlődésére a következőket állapíthatjuk meg: elsőként adódik a kérdés We[c]kerle, vagy Károlyi; We[c]kerle alulmaradt, nem volt megfelelő a szocialistáknak, még kevésbé a korrump pénzügyi köröknek, hiszen vezetése alatt soha nem tudtak volna céljaiknak megfelelő zűrzavart teremteni. Egy adott pillanatban, amikor a szocialisták keresték a vidék rokonszenvét, Lovászyt valóban megbízták a kormányzással. Lovászy azonban visszautasította, mert tartott a párt

⁹⁶ *Eindrücke aus Ungarn*. Von dr. Edgar von Schmidt-Pauli. Reichspost 1919. február 23.

⁹⁷ Kun Béla (1886–1938) 1918. november 24-én alapította meg a KMP-t. A letartóztatásra 1919. február 22-én került sor, a Népszava szerkesztősége elé hirdetett tüntetés elfajulásakor.

⁹⁸ Értsd a szabadkőműves páholyokhoz fűződő kapcsolatokat.

⁹⁹ Kunfi Zsigmond (1879–1929) a Károlyi-kormányban munkaügyi és népjóléti miniszter, a Berinkey-kormányban közoktatásügyi miniszter volt.

¹⁰⁰ Pontosabban a Budapesti Katonatanácsé.

¹⁰¹ Pogány József (1886–1938) a Népszava és a Szocializmus munkatársa volt. Háborúellenes munkái közül többek között megemlíthető: A Munkapárt bűnei című írás.

¹⁰² Az Osztrák-Magyar Monarchia katonai vezérkari központjának (AOK ném.) sajtórészlege.

¹⁰³ Lengyel Menyhért (1880–1974) író, drámaíró, forgatókönyvíró.

kommunista allűrjeitől. A szocialisták ezt az elutasítást a polgáriak gyengeségének a jeleként értelmezték. Annak érdekében, hogy a tömegeket ne ijesszék el egy teljesen új névvel, szükségük volt valakire, aki korábban a politikában már szerepet játszott. Károlyi volt ez az ember, Jászi és Kunfi sok tekintetben strómannak tartja őt, reprezentatív szerepet visz, amire hiúsága predesztinálja. Már egy éve fogadni lehetett arra, hogy Károlyiból elnök lesz. Személyesen nem ismerem őt, az információk alapján nehéz róla végleges jellemzést adni. Hallottam róla nagyon sok szenvedélyes, lekicsinylő, sőt megsemmisítő kijelentést, a legmélyebb megvetés kifejezését, ugyanakkor a dicsérő utalások mindig és minden körből, még a kormányához közel álló emberektől is, korlátozottan hallhatók, a legjobb esetben azt mondják: ő nem a legrosszabb, inkább ő, mint a káosz. A miniszterelnök Károlyi, aki korábban a pártok felett állt, ma még gyámság alatt áll. Akkoriban Párizsban majdnem eljátszotta a teljes vagyonát, valamint más szórakozások élvezője volt. A háború előtt Amerikában tartózkodott, ezt követően röviddel internálták Párizsban, majd gazdagon pénzzel ellátva tért vissza Magyarországra. Megjelenését a természet nem alakította megfelelően. A degenerált arisztokrata típusa, kancsal, farkastorka miatt beszédstílusa nem szimpatikus. Szónokként inkább demagóg hangvételével hat, mint tartalmi vagy virtuóz tulajdonságaival. Charmant [Oszkár], a bécsi magyar követ, aki jelenleg Bernben tartózkodik, (ahogy nekem említette a Schwimmer-ügy lezárására),¹⁰⁴ Károlyi korábbi jegyzőjeként baráti viszonyban áll vele, azonban privátbeszélgetés során ő is úgy nyilatkozott, hogy Károlyi ingatag ember. Jászi és Kunfi említett befolyása mellett Károlyi felesége, a jelenleg Svájcban tartózkodó Andrassy leánya [Katinka] támogatja a legtöbb extrém vállalásában Károlyit. Hisztérikus személyiségnek írják le, aki különös keverékét nyújtja kiforratlan társadalmi elméleteknek, a pompa iránti keleti vágyak, a kalandregényeknek és a tangómániának. Fiatal korában sikertelen öngyilkossági kísérletet hajtott végre a közte és a [mostoha]anyja között keletkezett véleménykülönbségek miatt. A Károlyi-házban a nagytétű szerencsejátékok iránti vad

¹⁰⁴ Charmant Oszkár, az első bécsi magyar követ, Haller Ferenc után december közepén vette át Magyarország bécsi képviseletét. A Schwimmer-ügy lezárására már december végén sor került, amikor Schwimmer Rózsa karácsony után beadta a lemondását, és br. Szilassy Gyula személyét informális úton való egyeztetést követően elfogadta a svájci EDP AA Magyarország de facto képviselőjének. Lásd Gyarmati Enikő: Bedy-Schwimmer Rózsa svájci követi kinevezésének története svájci források és szempontok tükrében (1918). *Századok* (Lektorálás alatt 2021-ben)

vágy uralkodik, ma ezt a szenvedélyt a létező legnagyobb téttel elégítik ki, egy nemzet szerencsésével és jövőjével.

Nos, lássuk az eszközöket, melyeket a kormány felhasznál a helyzetének megerősítésére, itt elsősorban figyelemre méltó a magatartása a hadsereg ügyében. A forradalom első emberétől, a keverék zsidó Lindertől származik a szállóigévé vált mondás: „Nem akarok katonát látni.”¹⁰⁵ Utódai szemei előtt egyetlen cél lebeg: a hadsereg demokratizálása. Egy kapitány mesélte nekem, hogy választás elé állították: vagy szocialista lesz és [marad] csapatkapitány, vagy nyugdíjba vonul. Szisztematikusan felszámoltak minden fegyelmet gyakorló csapategységet. Elbocsátották a vagyonos tiszteket. A hadseregnek proletár hadsereggé kell válnia, és fegyveres munkásokból kell állnia. A tény, hogy az összes parasztot elbocsátották a fegyveres kötelékből és leszerelték, utalás az antantnak arra, hogy emelni kívánják a mezőgazdasági termelés hatékonyságát. Lenin receptje szerint dolgoznak. Nemrég még a hadügyminisztériumban dolgozó tiszt mesélte nekem, Böhm azt mondta neki: ha rosszul megy nekünk, akkor magyar leszek (azaz patrióta), de jegyezze meg, a nemzet (Nation) egy elcsépelet szó, ma a Nép (Volk) az érvényes kifejezés.

A kormány minden eszközzel támogatja a demagógiát. A sajtó szervezésére Svájcba küldték Kéryt¹⁰⁶ és Modast.¹⁰⁷ Magyarországon a betűszedők cenzúráznak. A külügyminisztériumot felkérték, hogy testületileg lépjen be a szocialista pártba; terjesztik, hogy a kommunisták havonta 300.000 koronát kapnak, hogy a kormánytól vagy Oroszországtól, nem ismert előttem. Minden magas beosztású hivatalnok előre megkapja egy évi fizetését. Diner Dénesnek nem kell elszámolni a külföldi propagandára kapott összegekkel. Schwimmer Rózsa állítólag másfél milliót kapott svájci küldetésére. Négy politikailag egymástól teljesen független oldalról erősítették meg nekem, hogy ős óta a kormány négy [milliót] költött propagandára.¹⁰⁸

¹⁰⁵ A kijelentés Linder Béla hadügyminiszternek 1918. november 2-án az országgyűlés épülete előtt tartott beszédének végén hangozott el, egyébként a beszéd tartalmával ellentétes üzenetet közvetítve. Lásd Révész, 2020: 98–99.

¹⁰⁶ Kéri Pálról, Az Est újságírójáról van szó.

¹⁰⁷ 1918. november elején minisztertanácsi ülésen kapott megbízást Kéri Pál a svájci sajtópropaganda megszervezésére. Lásd erről részletesen: Gyarmati, 2020: 1–14.

¹⁰⁸ Az 1918. november 23-i minisztertanácsi ülésen Diner-Dénes József külügyi osztályfőnök három millió koronát igényelt külföldi propagandacélokra, amit meg is kapott. MNL OL W Digitális másolatok gyűjteménye, W12 Miniszterelnökségi Levéltár, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (1867–1944). www.K27191811231012.jpg. Az Ignóus által vezetett svájci magyar sajtóiroda felállítására pedig 300.000 svájci frankot szavaztak meg az 1918. november 8-i minisztertanácsi ülésen. Uo. www.K27191811081017-1018.jpg.

Ezzel összefüggésben keltette fel a figyelmemet az az újsághír, hogy Svájtól követelte Magyarország Windischgraetz herceg kiadatását.¹⁰⁹ Az ügyet részleteiben nem ismerem. Egy biztos, minden korábbi magyar kormány élt a támadható szokással, úgynevezett tartalékalapok képzésével. A szóban forgó alapot a császár utasítására számomra ismeretlen célokra hozták létre. A császár hallgat az ügyben, még mindig számol a restaurációval. A vádlott a maga részéről nem akar a császár ellen nyilatkozni. Windischgraetz politikusként számos hiányossággal rendelkezett, ő is hozzájárult hazájának a bukásához. Magánemberként is úgy tűnik, hogy nagymértékben birtokolja magyar rangbéli társainak a hibáit. Még kimondottan személyes ellenségei is biztosítottak a tisztességéről. Károlyi áskálódásai és a magyar kormány törekvése a szigorú elítélés benyomásának a keltésére, ebben az ügyben a legfőbb mozgatóerő. Ezzel párhuzamosan történik az ellenzék összes befolyásos politikusával szembeni fellépés. A listán olyan nevek állnak, mint Bethlen, Pallavicini, a keresztényszocialista Heinrich, Lovászy, a korábbi hadügyminiszter Bart[h]a, a jezsuita atya Bang[h]a és Tomcsányi, (következésként heccelik az alsópapságot a felsópapság ellen), végül a hazafias tiszti egyesület a 'Move' elnöke, Tormay Cecil a magyar nemzeti nőszövetség képviselője.¹¹⁰ Ezen a helyen szeretnék arra emlékeztetni – mint korábban utaltam rá –, hogy a korábbi aktív katonatisztekkel álló kör márciusra tervezett egy ellenforradalmat, mint a legtöbb ilyen vállalkozás, szervezetlen maradt, és a végtelenségig kibeszélték a bécsi szalonokban. Mindenesetre a kormány hasznot húzott ebből az impotens, ügyetlen próbálkozásból, mostantól lefedezheti magát, amikor a legnagyobb szigorral jár el minden szabad véleménnyel szemben, mint például a nemrégiben Czernin beszédében elhangzott mondattal: „24 óra alatt le kellene számolni minden munkástanáccsal, katonatanáccsal és értelmetlenséggel”, Magyarországon ez teljesen elképzelhetetlen lenne. A kormány számára minden sikeres letartóztatás megerősítést jelent, mint ahogy szuverenitásának a külföld által való bármilyen elismerése belpolitikai megerősödését jelentené. Ami az internálási törvényt illeti, utalok 3. számú mellékletemre.¹¹¹

¹⁰⁹ Az újsághír alapja az 1919. február 22-én a 22. minisztertanácsi ülésen hozott döntés lehetett, miszerint sikkasztás gyanúja miatt javasolták Windisch-Graetz Lajos herceg rendőri felügyelet alá helyezését. Uo. www.K27191902221003.jpg.

¹¹⁰ Szintén az 1919. február 22-i minisztertanácsi ülésen határoztak Bethlen, Wekerle, Pallavicini, Bangha stb. rendőri felügyelet alá helyezéséről. Uo. www.K27191902221018-1019.jpg.

¹¹¹ A mellékletek nem találhatóak a jelentés mellett.

A legkiválóbb eszköz a parasztok nagy tömegének megnyerésére a következő választásokon a földreform. Kétségen felül áll, hogy a viszonyok szanálása érdekében elkerülhetetlen a mélyreható reform az eladósodott nagybirtokok tekintetében. Mint az összes többi néptörvényt, ezt a törvényt is a parlament jóváhagyása nélkül hozták, (csak a miniszterek kormányoznak; a minisztertanács, mely a forradalom napjaiban önkényesen alakult meg, a huszonöt helyből négyet a polgáriak számára szabadon hagyott, miután ők nem foglalták el a helyüket, a tanács osztotta ki őket, gyakorlatilag teljesen ki van kapcsolva,) ez a törvény tehát oly messzemenő reformot tervez, mely a kommunizmus ideális állapotától egy lépésnyire van. Az egyén által birtokolható legnagyobb földterület 500 hold lehet, újabban azt is mondják, hogy csak 200.¹¹² Ez az állam, ahol minden államtitkár 40.000 koronát kap fixen, az 1911. évi legalacsonyabb értéken fizet a kisajátításért (gondoljunk csak a mezőgazdasági gépek és eszközök felárára), és a legalacsonyabb kamatozású állampapírt bocsát ki erre a célra. A radikálisok egyébként tervezik, hogy ezt a kártérítést is megakadályozzák.

Nemzetközi tekintetben Magyarország helyzete különösen nehéz. Úgy, mint Német-Ausztria ez az ország sem létezhet teljesen magára utalva.¹¹³ Az állam az elkövetkező években rendkívül szegény marad: „Az értelmiség kivándorolhat, az állam nem fogja tudni megtartani őket.” – mondta a kultuszminiszter.¹¹⁴ A patrióta magyar két lehetőség közül választhat: a csehek, románok szerbek támadása révén elveszti nemzeti integritását, vagy a bolsevizmus. Úgy tűnik, hogy a franciák kompromittálni akarják a kormányt, hogy a szükségszerűségét bizonyítsák a cseh-román-szerb megszállásnak. Szemmel láthatóan keleten bizonyos mértékben pánszláv politikát folytatnak. A dunai föderáció itt is mentség lehetne, ugyanis, ha megtörténik Német-Ausztria csatlakozása Németországhoz, akkor Magyarország a sürgősségi helyzetből való kilábalásként erős szomszédjához törekedne, és hirtelen valósággá válhat Közép-Európa.¹¹⁵

A mostani magyar kormány azonban a kiutat és a célt az Internacionáléban és a világforradalomban látja. Károlyi bosszút akar állni a franciákon, és megfogadta, addig

¹¹² 1919. február 15-én került sor a a földreformtörvény (XVIII. néptörvény) elfogadására, mely rendelkezett az 500 hold feletti világi és a 200 hold feletti egyházi birtokok kártalanítás fejében történő kisajátításáról.

¹¹³ Értsd alatta a Német-ausztriai Köztársaságot, mely 1918. november 12. és 1919. október 21. között állt fenn.

¹¹⁴ Értsd a volt vallás- és közoktatási minisztert Lovászy Mártont.

¹¹⁵ A dunai föderáció esélyeinek svájci értékelésére lásd Suter, 2001: 255–260.

nem nyugszik, amíg a bolsevizmus Párizsba el nem jut.¹¹⁶ Különös színjáték ez, ahol egy szélsőséges módon nacionalista-soviniszta állam mint Magyarország, mely a jelen pillanatban nemzeti értelemben építkezhetne, bomlasztó elméletek parttalanságának esik áldozatul.

Magyarország ma európai probléma. A megbízhatatlan és szélsőséges köröket integráló magyar kormánynak az el nem ismerésével és egy konszolidált nemzeti alapon álló államvezetés számára kilátásba helyezett területi integritással ma még Magyarországból egészséges szervezet jöhet létre.

27

P.S. A parcellázás kérdéséhez még a következő: Károlyi nagy ünneplések között szétosztott birtokának nagysága 40.000 hold, ebből 30.000 erdő, amit nem osztottak fel, így csak 10.000 hold teljesen eladósodott szántóföld jutott a parasztok birtokába.¹¹⁷ Az egész egy komédia.

[...] ¹¹⁸

Kiváló tiszteletem jeléül

Ch. D. Bourcart

[Eredeti kézjegy]

Schweizerisches Bundesarchiv, Bern. Gesandtschaft Wien. Politische Berichte und Briefe 1919. BAr 20.

Digitalizált változat jelzete: CH BAR E2300-1000/716-1245-12.pdf.

Német nyelvű gépelt átütéses másolat

¹¹⁶ Ez a túlzó állítás meglehetősen elterjedt vélemény volt.

¹¹⁷ Az első világháború előtt 45 ezer hold volt Károlyi birtokának nagysága, ebből 36 ezer holdat terhelt hitbizomány. Hajdú, 2012.24-25.

¹¹⁸ A jelentés végén található a március 1-jei jelentés, mely röviden Német-Ausztriára és Csehországra tér ki. Ezt a részt nem közöljük.

2.

Ch. D. Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 10. számú politikai jelentése a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Részlege számára a Tanácsköztársaság létrejöttének okairól Bécs, 1919. március 27.

Bécs, 1919. március 27.

28

Szövetségi tanácsos úr,

A budapesti események előreláthatóak voltak, és mindenekelőtt két tényezőtől fakadtak:¹¹⁹

- 1.) Károlyi szervezetlen politikája és a szovjet-oroszokhoz erősen húzó kormánytársainak a politikája
- 2.) az antant tartózkodása, ami egyfelől nem akadályozta meg a belpolitikai viszonyok demagóg szétzilálását, másfelől a peremállamok kedvező helyzetbe hozásával megsértette a magyar nép hazafiságát és nemzeti büszkeségét.

Még az utolsó órában is adódott volna a lehetőség a konszolidációra, ha egy erős kormány számára kilátásba helyezték volna a békekötésnél garantált területi integritást. Angol tiszték azt mondták nekem, hogy mennyire ebben az értelemben adták le jelentéseiket, [és] mily könnyen lehetett volna még három hónappal ezelőtt megnyugtatóan megoldani az osztrák kérdést;¹²⁰ a bécsi angol élelmiszerbizottságot vezető angol őrnagy biztosított afelől, hogy ő és Cunningham¹²¹ ismételten követelték megszálló csapatok küldését, azonban soha — sem ebben a speciális kérdésben nem

¹¹⁹ Utalás a kommün hatalomra jutására március 21-én.

¹²⁰ Értsd a felbomló Osztrák-Magyar Monarchia kérdését.

¹²¹ Bourcart következetesen így írja ezt a nevet, a magyar szakirodalomban jobbra Cuninghame-ként jelenik meg, azaz Sir Thomas Cuninghame. Kutatásaim alapján valószínűsítem, hogy Bourcart helyesírása lehet, de nem biztosan a megfelelő. Colonel Sir Thomas Montgomery-Cunningham (1877–1945), aki Nagy-Britannia katonai képviselője volt Bécsben 1919–1920 folyamán, majd a békekötés után 1923-ig brit katona attasé Bécsben. A kettős névhasználat a mai napig fennáll, hiszen a digitális térben egyaránt fellelhető nyughelyének sírköve: Cuninghame írással és a róla szóló szócikkek: Cunningham írásmóddal. Láttunk már olyat is, hogy egyházi halotti anyakönyvek helytelenül tartottak számon neveket. A pontosítás túlmutatna ennek a tanulmánynak a célkeretein.

kapott választ, sem Versailles törekvéseiről¹²² nem tudott meg semmit. Még Franchet [d'Esperey] sürgős intéseit is teljesen figyelmen kívül hagyták.¹²³

Időközben kialakult egy helyzet, mely Európa szempontjából rendkívül veszélyesnek értékelendő. Az orosz bolsevizmushoz való csatlakozási kísérlet korábban eredetileg csak a párt szélén állók számára volt cél, maga a párt erős alkotórészei [csoportjai], inkább a radikális polgársághoz kívántak közeledni. Azonban a békekötés elhúzódása, a teljes bizonytalanság, melybe ezáltal kerültek a népek jövőjükkel kapcsolatban, az ebből fakadó elkeseredettség elvezetett az Oroszországgal¹²⁴ való együttműködés kívánalmához. A német követség teljesen nyíltan fogalmazza meg a fenyegetést, ha rossz béke születik, bevezetik a Tanácsköztársaságot és egyesülnek a szovjetekkel. „A porosz arisztokrácia áll majd a mozgalom élére, arról, hogy ez szigorú szervezésben történik, már gondoskodnak; miután az ország egész vagyona államosításra kerül, senki sem szabadulhat propagandánk erejétől; az antant csapatai nem hagyják magukat legyőzni a kapitalizmusért; ha a blokádot továbbra is fenntartanak, a világforradalom majd megtöri azt, és addig a pillanatig átsegít majd a nehéz időköz a széles néprétegekben frissen születő lelkesedés és a magasabb termelékenység.” Ezek egy német diplomata szavai. Egy Czernin grófnak tulajdonított kijelentés szerint: „Mi még a háború közepén tartunk, Németország megnyeri azt, hiszen a forradalom győzni fog.”

[...]¹²⁵

Kiváló tiszteletem jeléül

Ch. D. Bourcart

[Eredeti kézjegy]

Schweizerisches Bundesarchiv, Bern. Gesandtschaft Wien. Politische Berichte und Briefe 1919. BAr 32.

Digitalizált változat jelzete: CH BAR E2300-1000/716-1245-61.pdf.

Nyomtatásban német nyelven: Diplomatische Dokumente der Schweiz (DDS) Jacques Freymond – Oscar Gauye (Szerk.) Bern, 1979. Vol. 7/I. 555-556.¹²⁶

¹²² Értsd az 1919 januárjában megnyitott békekonzferencia céljait.

¹²³ Louis Franchet d'Espèrey (1856-1942) francia tábornok a balkáni antant egyesült haderők francia vezetője.

¹²⁴ Helyesen Szovjet-Oroszországgal.

¹²⁵ Hasonlóan veszélyes helyzetről számol be a követ Ausztria kapcsán is jelentésének utolsó bekezdésében.

Svájc bécsi követének politikai jelentései Magyarországról (1919)

Német nyelvű gépelt átütéses másolat.

¹²⁶ Az online kiadott nyomtatott változat bal felső sarkában a régi levéltári jelzet található: E 2300 Wien, Archiv-Nr. 34. <https://dodis.ch/44032> Letöltés: 2020. december 20.

3.

Ch. D. Bourcart C.4.19.46. sz. kísérőlevelével ellátott név és dátum nélküli, a közös osztrák-magyar minisztériumhoz közelálló személyiséghez kötött, Közép-Európáról szóló politikai helyzetelemzése Bécs, 1919. március 28.

Svájci Követség

Bécs, III. Strohgasse 16.

[Bécs, 1919. március 28.]

C. 4. 19. 46.¹²⁷

Szövetségi Tanácsos úr,

A magyarországi politikai rendszer megdöntése teljesen más alapokra helyezte a bolsevizmus leküzdésének problémáját.

Ha az eddigi eseményeket jól értékelem, az volt a terv, hogy a bolsevizmussal szemben defenzív magatartást tanúsítanak, és a Nyugat felé való terjedésének kivédésére létrehoznak egy védelmi övezetet Lengyelország – Csehszlovákia – Nyugat-Ukrajna – Románia mentén. Ekkor bizonyosan nem került el a figyelmüket, hogy a bolsevizmus ezen a védőzónán belül (különösen a nem konszolidált Lengyelországban, és a szociálisan visszamaradott Romániában) olyan védállásokat hozott létre, melyek rendelkeztek a megfertőzés lehetőségével a szomszédos országok tekintetében. Nyilvánvalóan ezeket a veszélyeket legyőzhetőnek vélték, amit elsősorban alátámasztott a németországi spartakizmus sikeres leverése, a német-ausztriai nyugodtabb mozgalom, és a budapesti kormány antikommunista állásfoglalása. Tartok attól, hogy alábecsülik a veszélyeket mind a védőzónán belül, mind annak peremén, a magyarországi események kínálják a legjobb élő példát erre. Ott a bolsevizmushoz való csatlakozásra a motivációt a politikai nacionalizmus adta, és pontosan ebben rejlik a mozgalom veszélyessége.

¹²⁷ A kísérőlevél szövege: „Ezúton tisztelettel megküldöm annak a memorandumnak a másolatát, mely az osztrák-magyar minisztériumhoz közel álló, magasrangú személytől származik, és tárgya a jelenlegi politikai helyzet.”

Magyarország romantikus nacionalizmusa erősebb, mint gazdasági egoizmusa, így nagy valószínűséggel a tisztán magyar területek csatlakozni fognak a mozgalomhoz. Hasonló a helyzet Németországban, ott azonban nem a romantika, hanem kemény, hideg számítás mozgatja a döntéseket, inkább a bolsevizmussal teremtik meg a szembenállást az előnytelen békével szemben, mint hogy megadják magukat. Nem szabad hinni az ámításnak, a német fenyegetés nem blöff, hanem egy olyan elhatározás, mely különös módon egyesíti az össznémeteket és a szocialisták minden irányzatát. Német-Ausztriában megint másképp fest a dolog. Itt a tömegek nem kedvelik a bolsevizmust, de a kommunisták Bécsben és Grazban (emellett néhány kisebb városban is Wiener Neustadt, Steyr, Linz stb.) akcióképes csoportokkal rendelkeznek, az adott esetben támaszkodhatnak a teljesen kiszámíthatatlan népvédelemre. A szocialista vezetők gyengék, és a pártegység megtartása érdekében engednek a radikális oldal nyomásának, így tulajdonképpen elvesztik a vezetést, és egyre inkább balra tolódnak. Mivel itt nem létezik szervezett hatalmi eszköz más mint a szerencsétlen népvédelem (Volkswehr), a kommunisták eltökélt puccsa, rajtaütése egy éjszaka mindent megdönt.

A Lengyelország-Csehszlovákia-Nyugat-Ukrajna-Románia védőzónában ugyanúgy nem rózsás a helyzet, mint ahogyan a látszat ezt sugallja; ez egy alámosott gát, ami minden pillanatban átszakadhat, különösen azért, mert sok a gyúanyag.

A bolsevizmus fellángolása a védőzóna mögötti Magyarországon felveti a kérdést, legalábbis Magyarországon, offenzív vagy defenzív módon kell-e kezelni; a kérdés megoldásánál döntőnek tűnik számomra a német-ausztriai helyzet, hiszen ez az ország van a legnagyobb veszélyben és bizonyos mértékben Nyugat-Európa védelmének a kulcsa a bolsevizmussal szemben. Ha Bécs és Graz puccsal a kommunisták kezére jut, akkor nincs megállás az alpesi országok és a meggyötört Bajorország irányában, akkor Svájcot is magával ragadja, mely nehezen tudja elnyomni a mozgalmat, aztán eljut a bolsevizmus a francia-olasz határig. Nem szükséges kifejtetni, mit jelenthet ez speciálisan Olaszország számára.

A kérdés, miszerint Budapesttel szemben offenzívan vagy nem így kell eljárni, háttérbe szorul azon kényszerítő körülmény miatt, hogy először Ausztriát kell megmenteni; jelenleg Nyugat-Európa legfontosabb bástyája. Erre a célra a leggyorsabban ki kellene vezényelni minden rendelkezésre álló angol és amerikai csapatot (franciát és olaszt nem) Triesttől, Fiumétől koncentrikus körben a Brenneren és Putsertalon keresztül Grazba és Bécsbe a népvédelem lefegyverzésére és paralizálására. Ezt kísérik egy

nagyvonalú élelmiszersegély, amivel Bécs és Graz végre kiszabadulhatna a már nehezen elviselhető nyomorúságból. Ezzel a legveszélyesebb bástyát biztosítani lehet; az intézkedés kiteljesítésére azután ezeket az erőket Kelet felé irányítva egészen a német nyelvhatárig Magyarország ellen előre tolni. Ezzel egyidejűleg valamennyire előre lehetne tolni a jugoszláv és román erőket, és így körülzárni a magyar területet; ezáltal a bolsevizmus Magyarországon megfojtható; az ország megszállása ma már elkésettnek tűnik, ezért nem is ajánlható.

Ezek lennének az előzetes elhárító és védekezési intézkedések. Véglegesen legyőzni a bolsevizmust azonban csak a békével lehet. Ha Németország és Német-Ausztria elviselhető békefeltételekben részesülnek, akkor természetes szövetségessé válnak az orosz veszély elleni küzdelemben. Mindenesetre a Németország–Német-Ausztria védőbástya egy biztosabb védelmi vonalat jelent, mint a konszolidálatlan előretolt államok, kik maguk is csak akkor tarthatják magukat a bolsevizmussal szemben, ha a hátuk is védve van. Katonai szempontból fogalmazva: az orosz bolsevizmussal szembeni védelemben Lengyelország– Kelet-Csehszlovákia – Nyugat-Ukrajna – Románia csupán a jéghegy csúcsa, a fő védelmi vonal mögötte fekszik: ez Németország – Csehország – Német-Ausztria.

Schweizerisches Bundesarchiv, Bern. Gesandtschaft Wien. Politische Berichte und Briefe 1919. BAr 33.

Digitalizált változat jelzete: CH BAR E2300-1000/716-1245-22.pdf.

Gépelte eredeti példány

4.

Ch. D. Bourcart 11. számú kéziratos politikai jelentésének magyarországi vonatkozásai az 1919. március végi magyar hatalomváltásról Bécs, 1919. március 31.

Bécs, 1919. március 31.

34

[...] ¹²⁸

A magyarországi, pontosabban a budapesti beszámolók kimondottan nyugtalanítók, a terror uralkodik, senki nem mer reagálni. A hatalmon lévők legfontosabb tevékenysége a külföldi propaganda szervezésére irányul. A polgári pártok véleménye szerint állítólag 200 millió [koronát] emeltek le budapesti bankszámlákról propaganda célokra, ebből 35 milliót szánának Bécsre, a többit Csehországra, Lengyelországra, Szerbiára stb.¹²⁹ Legjobb forrásból tudom, hogy az itteni magyar követek (ketten vannak egy politikai és egy a gazdasági ügyekre) úgymond csak a propagandával foglalkoznak. A követségen nagy a sürgés-forgás, sok a kiszabadított bűnöző, többnyire zsidók. A követek is zsidók, akik a zsidó osztrák [külügyi] államtitkárral Bauerrel jó kapcsolatokat ápolnak.¹³⁰ A propaganda lényege itt az, hogy készek élelmiszert adni, ha a magyar határokat megnyitják. Magyarország elveszítette leggazdagabb területeit, így saját magát sem képes megfelelően ellátni élelmiszerral. Ugyanabból a forrásból (Károlyi egyik barátja) hallom, hogy ő [Károlyi] jelenleg Bécsben van, és az új kormány megbízásából Sir Thomas Cunnigham ezredessel, az angol katonai képviselővel folytat tárgyalásokat. Utóbbi budapesti látogatása során Károlyi számos vacsorával oly mértékben meghatotta, állítják rossz nyelvek, hogy befolyása alá került. Károlyi most arra törekszik, hogy a határok vonatkozásában engedményeket szerezzen az angoloktól, melyért cserébe a kommunista kormány ígéretet tenne arra, hogy felhagy a radikális

¹²⁸ Az írás első oldalán megjegyzések a bécsi helyzetről.

¹²⁹ A Tanácsköztársaság propagandájának finanszírozását jórészt illegális pénzekből oldották meg. A propaganda kutatások nem igazán térnek ki erre a szegmensre, azaz a pénzügyi háttérre, holott a politikai rendszer értékeléséhez ez elengedhetetlen lenne. Lásd Szabó, 2016:

¹³⁰ Otto Bauer (1881–1938) osztrák szociáldemokrata politikus, aki 1919. július 26-ig volt Német-Ausztria külügyminisztere.

intézkedésekkel és a külföldi propagandával.¹³¹ Hogy egy szovjet kormány részéről tett ilyen jellegű ígérek mit jelentenek, jól tudjuk svájci tapasztalatainkból.¹³² Módomban állt felhívni Allizé úr figyelmét a szövetségese által folytatott tárgyalásokra a szükséges kommentárokkal együtt.¹³³ Cunningham, a háború előtt katonai attasé volt Bécsben, nem kelti a nagyon intelligens diplomata benyomását, vannak azonban emberek, akik állítják, hogy esetében látszatról lehet szó, a butaságot csak színleli. Fellépése gyakran [...] ¹³⁴. Én nem hiszem, hogy tisztában lenne a bolsevizmus veszélyeivel.

Mellékesen említem, hogy Ludwig Salm gróf és ebből a célból összegyűlt számos ember a nyílt utcán szombaton Károlyit gyávának bélyegezte és szidalmazta. Egyébként Salm rossz alak hírében áll, Károlyi párbajra hívta őt, hogy mi lesz belőle, még nem lehet tudni.¹³⁵

Mellékelten küldöm a cs. és a kir. külügyminisztériumhoz közel álló, magas rangú személynek tulajdonított politikai helyzetelemzést tartalmazó memorandumnak a másolatát, melyet rövid időre tudomásul vétel céljából a rendelkezésemre bocsátottak.¹³⁶

Kiváló tiszteletem jeléül,

Ch. D. Bourcart

Schweizerisches Bundesarchiv, Bern. Gesandtschaft Wien. Politische Berichte und Briefe 1919. BAr 35.

Digitalizált változat jelzete: CH BAR E2300-1000/716-1245-24.pdf.

Német nyelvű kézzel írott eredeti levél

¹³¹ Március 28-án utazott Károlyi Bécsbe, bécsi tárgyalásairól Hajdú Tibor szerint keveset lehet tudni. Hajdú, 2012: 123.

¹³² Utalás a Svájc területén űzött bolsevik propagandára és az 1918. novemberi országos sztrájk tapasztalataira. Lásd erről: Gyarmati, 2021: 142-151.

¹³³ Henri Allizé (1860-1930) Franciaország bécsi követe volt 1919 márciusától 1920 augusztusáig.

¹³⁴ Olvashatatlan szó.

¹³⁵ Hajdú Tibor inzultációra utalt. Hajdú, 2012: 123.

¹³⁶ Lásd a 3. számú forrásdokumentumot!

5.

Schönborn [Károly gr.] által közvetített és a svájci követ tájékoztatását szolgáló, név és dátum nélküli német nyelvű memorandum a magyarországi bolsevizmus elleni küzdelem eszközeiről, módjáról [1919. április 3. után, április 11. előtt]¹³⁷

Mérlegelve a magyarországi zavaros viszonyok szanálásának napról-napra rosszabbodó körülményeit, valamint élve a feltevésével, miszerint a semleges államok nagyon is érdekeltek a bolsevizmus gyengítésében, különös érdeklődésre tarthatnak számot a következő megjegyzések.

36

Mindenféleképpen el kellene kerülni, hogy egyes győztes hatalmak túlzó vágyai Magyarországot mint nemzetet teljesen tönkre tegyék és [hogyan az ország] teljesen áldozatul essen a jelenlegi kormányban magyar államférfiak által megtúrt, végletesen radikális áramlatok által szervezett kommunista agitációnak.

Az oka annak, miért telt el már eddig is sok idő kihatástalanul és hogy még ma sem lépnek fel a járványként terjedő végletes radikalizmussal szemben az, hogy Franciaország céljai teljesen eltérőek Anglia, Amerika és Olaszország [céljaitól]. Ennek fog Magyarország áldozatul esni, és ezáltal egyre nagyobb lesz a bolsevizmus már létező veszélye Európa centrumának az irányában. Sürgősen szükség van arra, hogy a polgári és mérsékelt szociáldemokrata elemek által képviselt határozott magyar politikai kurzus alkalmat kapjon az érvényesülésre, és megmentse azt, ami még menthető.

Magyarország választások előtt áll, amennyiben az előbb említett elemeket kívülről nem támogatják, és nem kapják meg azokat az eszközöket, melyekkel felléphetnek, akkor elkerülhetetlen a radikális alapon álló, a kormány által támogatott és a demagógiára épülő irányzat győzelme, mely győzelem az ország gazdasági és kulturális összeomlását hozza el, ezt maguk a mérsékelt szociáldemokraták is elismerik.

Azáltal, hogy Franciaország politikai megfontolásokból minden módon támogatja a szláv és román lakosság területi igényeit, és szabad folyást enged a magyarországi viszonyok a civilizált világ érdekei szempontjából végzetesnek tekinthető fejlődésének, illetve

¹³⁷ A szövegben található ultraradikális földreform felfüggesztése alapján jutottam erre a következtetésre, mivel a közép-és nagybirtokok szocializálásáról szóló rendeletet április 3-án adta ki a magyar tanácskormány. A szövegben említett: választások előtt állunk pedig nyolc napra szűkítette le az időintervallumot, az április 11- választásokból fakadóan.

szabad kezet ad a jelenlegi kormánynak, mely doktriner pacifizmusával és gátlástalan demagógiájával megszünteti Magyarország ellenálló képességét, és ezzel tönkre is teszi.

A jelenlegi állapot fenntartása, azaz Magyarország megnyerése a francia köztársaság érdekszférájának, szemben áll Olaszország és Lengyelország politikai érdekeivel és minden olyan állam döntésével, amely le kíván számolni a bolsevizmussal.

Annak érdekében, hogy Európa kifosztása ne történjen meg a „magyarországi túlkapások” révén, lehetőséget kell adni arra, hogy megállapodásokat hozzon létre Angliával, Lengyelországgal és Olaszországgal, olyan megállapodásokat, amelyek megfelelnek ezen államok érdekeinek és Európa nyugalom iránti igényeinek, ezen hatalmak intervenciója által majd remélhetőleg győznek a mérsékelt pártok.

A mérsékelt irányzatokat támogató beavatkozás a következőkből állhatna:

1. Sajtószabadság, gyülekezési jog és szólásszabadság azonnali garantálása.
2. Az antant állásfoglalása arról, hogy Magyarország a jelenlegi kormányával nem ismerhető el konszolidált hatalomként. Hogy az integritás kérdésében és gazdasági ügyekben Magyarország nagyobb figyelmet kapna, ha olyan kormánya lenne, mely biztosíték az ország konszolidálására.
3. Pártpolitikai érdektől mentes rendőri és választási folyamatokat ellenőrző csapatok biztosítása.
4. Az ultraradikális földreform felfüggesztése a választásokig. Ezt a kérdést átmenetileg szabályozhatná a földművelésügyi minisztérium által felügyelt és a birtokosok valamint a vidéki lakosság között létrehozott megállapodás.
5. Egy antantfórum létrehozása megfelelő felhatalmazásokkal a volt Osztrák-Magyar Monarchiát érintő kérdések megbeszélésére, a megoldások meggyorsítása érdekében. Lehetőség szerint legyen tagja ennek a fórumnak Sir Thomas Cunningham, Mr. Coolidge, illetve Olaszország, Franciaország itteni viszonyokat jól ismerő egy-egy képviselője. Szintén nagyon kívánatos lenne a semleges államok itteni [bécsi] diplomata képviselőinek a bevonása.

Mindenképpen arra kellene törekedni, hogy ez a bizottság lépjen kapcsolatba kormányon kívüli magyar politikusokkal is. Motivációként elsősorban megemlíthető, hogy Magyarország konszolidálása csak a külső hatalmak és az ország mérsékelt patrióta elemeinek az együttműködésével valósulhat meg. Ez utóbbiak csak az országhatárok változatlan integritásának alapján tudnak állni, a magyar Magyarorszáért kell dolgozni, mely nemzetiségeinek teljes autonómiát ad, és

demokratikus alapon szerveződik. Ezen a bázison új kormányzat hozható létre. Mivel a végrehajtó hatalom nélküli kormány nem tud érvényesülni, mert a végrehajtó hatalom a radikális szociáldemokraták és kommunisták kezében van, ezt a végrehajtó hatalmat kívülről kell létrehozni, ami nem okozhat különösebb nehézséget.

Ma Magyarországot nem felülről irányítják, hanem a fegyveres proletariátus terrorizálja a kormányt, melynek egyes tagjai szintén ezt az irányt propagálják.

A radikális szociáldemokrácia terjedésével szembeni ellenállást minden eszközzel elnyomják a fiatal népköztársaság veszélyeztetése címén. Püspököket internálnak, a megyék és az egyetem autonómiáját megszüntették, minden bizonyíték nélkül házkutatásokra kerül sor, az újságokat, melyek nem alkalmazkodnak, megrohamozzák és lerombolják, a kormány fő tevékenysége abból áll, hogy biztosítsa hatalmát a végletesen radikális irányzat terjesztésére.

A nemzeti vagyon lassan eltűnik, az ember arra kényszerül, hogy tehetetlenül szemlélje a dolgokat.

A tényállást részletesebben leírni nem szükséges, hiszen további memorandumok állnak rendelkezésre. Hogy milyen nagy a kormány részéről a hatalmi befolyás a választásokra, ezt csak a magyar viszonyokat ismerők tudják megítélni. Ezért lenne szükséges a birtokreform szabályozását a földbirtokosok és a vidéki lakosság közötti egyetértés útján megpróbálni megoldani.

Ahhoz, hogy Magyarország létérdeke biztosítottá, az Európa számára jelentkező bolsevik veszély pedig ellensúlyozottá váljon, alapvető előfeltétel a határozott politikai kurzus, mely csak akkor tartható, ha világosak az antant céljai, és nem hatnak hátrányosan a konszolidált viszonyok alakulására.

Schweizerisches Bundesarchiv, Bern. Gesandtschaft Wien. Politische Berichte und Briefe 1919. BAr 31.

Digitalizált változat jelzete: CH BAR E2300-1000/716-1245-21.pdf.

Gépelt eredeti példány.

6.

Ch. D. Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 12. számú politikai jelentése a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Részlege számára a magyar események ausztriai hatásairól és a Garami Ernővel való találkozás során kapott információkról Bécs, 1919. április 18.

Bécs, 1919. április 18.

12. sz. [politikai jelentés]¹³⁸

Szövetségi Tanácsos Úr,

A város [Bécs] ezen a héten ismételten hektikus ingadozásokat élt meg, és egyetlen dolog állapítható meg biztosan, teljes a bizonytalanság a következő nappal kapcsolatban; a híresztelések gyors változása és a valós áttekintés hiánya még az állami vezetők esetében is, szítja a nyugtalanságot. A nemzetközi helyzet minden rezdülése nagyon is érezhető a bizonytalanság és a megfáradt izgalmak ebbéli állapotában; a múlt héten bizonyos megnyugvásról adhattam hírt Önnek, ez egyértelműen kitűnt minden hivatalos nyilatkozatból, legfőképpen Deutsch honvédelmi államtitkárnak a gárdistákhoz intézett beszédéből, az utóbbi napokban egyre több jel utalt közelgő erőszakra; régóta hívom fel arra a figyelmet, hogy április közepe kritikus lehet; 24 órája számítok a közelgő összetűzésekre, és miközben írok, a parlament előtt lövöldöznek.¹³⁹ Orosz és magyar ügynökök heccelik a munkanélkülieket és a [frontról] hazatérteket, a kommunisták karjaiba taszítva őket. A kommunisták eljárása, ami ma vagy holnap mindenképpen sikerülhet, három héttel ezelőtt nagyobb sikerrel kecsegtethetett volna. A néphadsereg akkor jobban balra állt; a reménytelenség nagyobb volt; a legújabb magyar események erősebb hatást gyakoroltak. Nos, azóta Cunningham megállapította, hogy az ellátás megszűnt, megérkezett a francia misszió, és felébresztette a reményt a gyors javulásra

¹³⁸ A jelentést Bourcart követ írta alá, de a kézi javítások Carl Jakob Burkhardthoz, a követségi tanácsoshoz köthetők.

¹³⁹ Julius Deutsch (1884–1968) osztrák hadügyminiszter 1919 márciusa és 1920 októbere között.

és aztán ott volt a müncheni példa riasztó esete is. Hiszen ez a példa rendkívül riasztónak hatott, szemmel látható, a bécsi hogyan hízeleg magának azzal, hogy magasabb kultúrfokon áll, mint a bajor vagy a magyar. Egy fiákeres azt mondta nekem, „a bécsi a randalírozás közepette is lovag marad”.

A kommunista célokra ösztönzőleg hatott az amerikaiak esete Magyarországgal, a Smuts-misszió.¹⁴⁰ Aztán elsősorban a pénz, ami gazdagon folyik ki Magyarországról. Egyik magyar bizalmi emberem biztosított arról, értéktárgyak elkobzásából, egyedül ékszerből 2,5 millió [korona] áll rendelkezésre Pesten a propagandára. Garami, korábban magyar miniszter, Svájcba való elutazása előtt meglátogatott, elmesélte az oroszok és magyarok részéről kifejezetten Bécs megnyerésére irányuló erőfeszítéseket; hiszen a megszerzett Bécsből adott volna a közvetlen kapcsolat Párizshoz. Ma úgy tűnik, Bécs tartja magát, hogy meddig, függ az antant döntésétől; ha passzív marad, a magyar zsarolás kétségtelen, hatni fog, jelenleg a gázüzemek dolgozóinak sztrájk esetére kilátásba helyeztek óránként 100 koronát. A kormány összességében tartózkodik a magyar kommunizmustól, Deutsch még többet akar, azonban egyértelműen látja az antanttól való függést, nem kockáztat; Bauer továbbra is kifürkészhetetlen; hallgat és hivatalvezetésének bizonyos momentumai azaz az orosz és magyar missziók megtűrése, bizonyos budapesti kívánságok támogatása — különösen az arisztokraták üldözése — mutatják, hogy több vasat tart a tűzben. Br. Franz Német-Ausztria hágai követe, akit tehetséges, sőt Machiavelli típusú diplomatának tartanak, azt állítja, hogy Bauer becsvágya az egyesült szocialista német államok elnökségére irányul, saját személyes előnyeként számol a Scheidemann-kormány lelépésével.¹⁴¹

Míg Münchenben Őrültek három napig kezükben tartották a hatalmat, és az utcákon cél nélkül gyilkoltak,¹⁴² Pesten a kommunista térnyerés nyugodt destruktív precizitással zajlik; aki tegnap nagy úr volt, ma koldusszegény, az ipar volt vezetői az állam alkalmazottaiként dolgoznak, a félműveltek modern típusa kormányoz: kávéház teoretikusok, mind zsidók, akik terméketlen elméletekkel hódoltak kielégíthetetlen

¹⁴⁰ Jan Christian Smuts tábornok által vezetett delegáció 1919. április 4–5-én tárgyalta a Magyarországi Tanácsköztársaság vezetőivel Budapesten, melynek célja megállapodás létrehozása lett volna Magyarország és a szomszédos államok illetve Magyarország és az antant hatalmak között. A sikertelen egyeztetések témái: meghívás a békekonferenciára, gazdasági blokád megszüntetése, demarkációs vonalak megváltoztatása stb. Részletekről lásd: L. Nagy, 1963: 195–216.; Hatos, 2021: 139–142.

¹⁴¹ A német Scheidemann-kormány az első kormány a Weimari Köztársaságban, 1919. február 13-án alakult meg.

¹⁴² Utalás a Bajor Tanácsköztársaság kikiáltására április 6-án.

uralmi vágyuknak, ma erőfeszítés nélkül birtokolják egy antik imperátor befolyását. A hűség és az építkező munka számúzve, a populista meggyőző beszéd művészete és fontoskodása, a reklámok, a megvesztegetés, a legnegatívabb ösztönök felkorbácsolása, és mindez egy sivár, szegényes elmélet diktatórikus alkalmazásába torkollik, hol az ezer színű és formájú élet megfullad. Az értékek átírása, etikai nézetek eltűnése – Bolgár a bécsi magyar követ¹⁴³ – a dagályos próza térnyerésével, erőteljesen kihozza a népből vad ősi ösztöneit: a gyűlölet és a hazugság csodálatos erők. Bolgár, akinek látogatását privát viszonztam, a beteges bűnöző arculatával bír. A budapesti kormány egyik közleményében ez állt: ma már nem a „szemet szemért, fogat fogért” érvényesül, hanem a „minden szem egyért, minden fog egyért” törekvés.

Míg Bécs forog kockán, Oroszország saját kimeríthetetlen szétbomlását éli meg, a terror meg a szükség alatt keménnyé váló hadserege hamarosan a magyar szélsőségesek segítségére siet; míg Németország a legnehezebb belső harcokban a versailles-i rendelkezések terhét nyögi; innen nézve úgy tűnik, hogy Nyugat-Európa a következőképpen reagálhat a legyőzött országokban zajló változásokra: nem szívesen kockáztatják a határozott katonai beavatkozást. Saját baloldali pártjaik kimerültsége miatt, és a szövetségen belüli bizonyos nézeteltérések miatt sem. Al[j]izé, akivel baráti kapcsolatokat tartok fenn, Bécs megszállása mellett áll ki. Azt mesélte nekem, valaki eljuttatott az amerikaiakhoz egy memorandumot a megszállás kérdésével kapcsolatban. Mivel Coolidge¹⁴⁴ távol volt, egy fiatal képviselője azonnal elrohant a memorandummal Rennerhez,¹⁴⁵ hogy megtudja, ő mit gondol róla. Renner, noha alapvetően egyetértett, el kellett játszania a felháborodottat, aztán egy hivatalos kommunikében közölte, az idegen beavatkozás kezdeményezőit hazaárulónak tekinti, és nem kívánatos külföldiként kiutasítással fenyegette meg a megszállás idegen szószólóit. Al[j]izé is úgy gondolja, hogy az amerikaiak a megszállás ellen dolgoznak, olasz féltékenység is közrejátszik ebben, mint ahogy a Corriere egyik cikke Al[j]izé bécsi küldetése kapcsán jócskán rosszállását fejezte ki azon érdeklődés miatt, amit Franciaország Német-Ausztria kérdésének szentel. Al[j]izé mindenekelőtt utalt az amerikaiak feltételezhető megütközésére, amennyiben az európai nagyhatalmak amerikai belső ügyekbe

¹⁴³ Bolgár Elek (1883–1955) bécsi magyar követ, külügyi népbiztos-helyettes. Lásd Gábor, 1966: 325–367.

¹⁴⁴ Archibald Coolidge (1866–1928) a bécsi amerikai misszió vezetőjeként egyúttal tagja volt az Inquiry bizottságnak is.

¹⁴⁵ Karl Renner (1870–1950) a Német-Ausztriai Köztársaság (első osztrák köztársaság) államkancellárja volt 1918 és 1920 között. Saage, 2016: 123–154.

avatkoznának be. Úgy gondolja, Amerika nemtörődömsége a volt Monarchia ügyével kapcsolatban helytelen. Olaszországgal kapcsolatban a francia követség urai leplezetlen lenézéssel nyilatkoznak. Al[]izé nem zárja ki, hogy a franciák a megszállás mellett döntenek, az angolok számára a kérdés még mindig távoli, noha némi érdekeltségük lenne az ügyben. Kiindulva eddigi történeti nézeteink állami organizmusaiból, anélkül, hogy feltételeznénk ezen organizmusoknak a bolsevizmus amorf masszájává való átalakulását, a francia követség fő célja az Anschluss megakadályozása. Al[]izé bizonyos felhatalmazással bír, hogy ez ellen dolgozzon. Vannak bizonyos javaslatai, fel vagyok hatalmazva, hogy ezeket felhasználjam. Sőt, Ausztria esetében felkért erre.

Franciaország Angliával egyetértve javasolja: 1. Német-Ausztria semlegesítése. 2. Nemzetközi garanciákkal ellátott szerződés által biztosított gazdasági önállóság Német-Ausztriának, azaz nyersanyagok importja, tengeri kikötőkhöz való kijutás (Olaszország és Csehszlovákia egyetértenek ezzel). 3. Ha Németország eláll az Anschluss-tól, pénzügyi segítséget kap, csökkentve a háborús jóvátételi igényt, illetve kötvénykibocsátás révén. 4. Tekintettel Olaszországra elállnak a dunai föderáció támogatásától, cél maradna csupán a többi nemzetállam közötti gazdasági együttműködés.¹⁴⁶ 5. Dél-Tirol Ausztriához való tartozásának kérdése: megoldás lehet egész Tirol Német-Ausztriához képest szigorúbb semlegesítése, mint például ez a Rajna bal partjánál tervben van, azaz a katonai megszállás és megerősítés teljes tilalma. Vajon az olaszok elfogadnák-e ezt a megoldást, Al[]izé egyelőre nem tudja. 6. Ha Német-Ausztria független marad, Al[]izé feltételezi, hogy Vorarlberg nála maradhat. Ha létrejön az Anschluss, Vorarlberg és sőt, talán egész Tirol Svájchoz kerülne. Coolidge, a dunai államokért felelős amerikai politikai képviselő azt mondta nekem, hogy Vorarlbergben a lakosság többsége a Svájchoz való csatlakozás mellett van, ellene csak azok az iparágak vannak, melynek vezetői svájci vállalkozók, akik nem akarják elveszíteni a vámelőnyüket.¹⁴⁷

[...]¹⁴⁸

¹⁴⁶ Fontos elem, hogy a dunai föderáció antant általi támogatottsága szorosan összefüggött Német-Ausztria geopolitikai helyzetének a mérlegelésével. Ez a javaslat mutatja, hogy mikor és milyen kompromisszum révén adták fel ezt a tervet, és vált a régió együttműködésének az átalakításában a gazdasági szempont meghatározóvá.

¹⁴⁷ Az információk a januári népszavazási körkérdés eredményein alapultak. 1919 május 11-én a vorarlbergi polgárok 80%-a megszavazta a Svájchoz való csatlakozást. Svájc nem respektálta a döntést tekintettel a Közép-Európára vonatkozó nagyhatalmi rendezési tervekre. Segesser-Weber-Zala, 2021: 108–110.

¹⁴⁸ A csehországi németekkel foglalkozik az utolsó előtti bekezdés.

Gyarmati Enikő

A közeljövőben Budapesten várható a reakció szerveződése, a választásokra a kommunisták rendkívül nagy nyomására került sor, egyetlen választó sem tehette maga az urnába a választási cédulát, át kellett azt adni egy vörös gárdistának.¹⁴⁹ Mindezek az események nyugtalanítóan hatnak a feszült bécsi helyzetre, mint egy szeizmografra.

Kiváló tiszteletem jeléül

Ch. D. Bourcart

43 Schweizerisches Bundesarchiv, Bern. Gesandtschaft Wien. Politische Berichte und Briefe 1919. BAR 44.

Digitalizált változat jelzete: CH BAR E2300-1000/716-1245-33.pdf.

Nyomtatásban megjelent: DDS 7/I. 1979. 677-680.¹⁵⁰

Német nyelvű gépelt átütéses másolat

¹⁴⁹ A választásokra április 7. és 14. között került sor. Egyenlőtlenségről, aránytalanságról és a választások nem általános voltáról, valamint a választásra jogosultak számának hatszorosára növekedéséről igen, titkosságának hiányáról nem esik szó. Lásd Hatos, 2021: 143-150.

¹⁵⁰ Az online kiadott nyomtatott változat bal felső sarkában a régi jelzet: E 2300 Wien, Archiv-Nr. 34. Online: <https://dodis.ch/44087> Letöltés: 2020. december 20.

7.

Ch. D. Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 14. számú politikai jelentése a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Részlege számára a magyarországi információszerzés nehézségeiről, többek között a kaotikus magyar viszonyokról Bécs, 1919. május 9.

44

Svájci Követség

Bécs, III. Strohgasse 16.

Bécs, 1919. május 9.

14. számú [politikai jelentés]

Szövetségi Tanácsos Úr,

A magyarországi állapotokról árulkodik, hogy főkonzulunk Kienast, aki folyamatosan értékes információkat küld nekünk, május 3-án azt közölte, hogy jobban tájékozódhatunk a magyarországi helyzetről Bécsben, mint Pesten. Ugyanakkor itt is nagyon nehéz képet alkotni a csupán négy órára található magyar fővárosban kialakult körülményekről; a bolsevik rezsim drákói szigorral tartja kézben a sajtót, a bécsi polgári sajtóban és részben az „Arbeiter-Zeitung”-ban megjelent kevés híreket a magyar távirati iroda cenzúrája rögtön cáfolja; a müncheni eseményeket követően a nagy számban fogva tartott túsók helyzete nyugtalanító. A külföldiekkel szembeni magatartás óvatos, mint ahogyan ez a 2. sz. mellékletből kiviláglik, mellékesen érdekelheti Önt, hogy szemben mindezen tendenciával a termelésért felelős népbiztos meghatározatlan időre leállította a „nemzetközi válaszkupont”.¹⁵¹ A román-francia előrenyomulás valamennyire lelassult, néhány napon belül azonban sor kerülhet a főváros elfoglalására. A jövőbeli kormánynál mindenekelőtt Garami és Vázsonyi jöhet szóba.

¹⁵¹ Értsd a külföldiek vagyonának elkobzását. A szóban forgó mellékletben egy április 29-i budapesti gazdasági hír található, mely Kun Béla kifejezett rendelkezését tartalmazza arról, hogy mindenki tartózkodjon a külföldiek vagyonának, az ipari létesítményeknek a megkárosításától.

A müncheni munkástanácsok megdöntése és a pesti kormány veresége Bécsben is leállította a mozgalmat [bolsevizmust], ami azonban nem jelenti a helyzet megszilárdulását. Ha a Versailles-ban hozott döntés a végsőkéig megszorítja Németországot, akkor ez itt is jól előkészíti a talajt az összeomlásra. Operettszerűek azok a lépések, melyeket a román sikereken felbuzdult magyar arisztokraták az itteni követség és a bruck-i határállomás ellen tettek. [Osztrák-magyar polgárság],¹⁵² és a volt arisztokráciában a kellő energia és a fegyelem sincs meg ahhoz, hogy saját egzisztenciáját idegen segítség nélkül biztosítsa magának.¹⁵³

A legújabb bécsi kommunális választások fojtogató szocialista többséget eredményeztek.¹⁵⁴ Bauer távozása, ami elkerülhetetlenül esedékes az Anschluss lehetőségének megszűntével, politikai megrázkódtatásokhoz vezethet. Ez meggyorsítaná a tartományok leválásának a folyamatát, már most is távol állnak, sőt, az elsősorban egyetemisták és gimnazisták által Karintiában folytatott harcok sem igazán képesek arra, hogy valódi érdeklődést ébresszenek a fővárosban.¹⁵⁵

Legmélyebb tisztelettel,

Ch. D. Bourcart

[Eredeti kézjegy]

Schweizerisches Bundesarchiv, Bern. Gesandtschaft Wien. Politische Berichte und Briefe 1919. BAR 50.

Digitalizált változat jelzete: CH BAR E2300-1000/716-1245-35.pdf.

Német nyelvű gépelt másolat

¹⁵² A mondatrész német nyelven: „Es ist ein österreichisch-ungarischen Bürgertum,” nyelvtanilag helytelen, ezért precíz fordítása nem lehetséges. Mondanivalója azonban így is kikövetkeztethető.

¹⁵³ A bécsi magyar követség kirablásáról és a magyarországi betörésről Romsics, 2005: 125–126.

¹⁵⁴ 1919. május 4-én tartották a helyhatósági választásokat Bécsben. A Szociáldemokrata Munkáspárt 54,2%-ot szerzett meg a tanácsi helyekből.

¹⁵⁵ Utalás az 1919 nyarán Karintiába betört jugoszláv csapatokkal szembeni diák ellenállásra.

8.

Ch. D. Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 17. számú politikai jelentése a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Részlege számára az aradi kormány megalakulásáról, a gr. Károlyi Gyula által vezetett kormány tagjairól Bécs, 1919. május 28.

46

Svájci Követség

Bécs, III. Strohgasse 16.

Bécs, 1919. május 28.

17. számú [politikai jelentés]

Szövetségi Tanácsos Úr,

Hivatkozással 23. számú táviratomra tisztelettel engedtessek meg számomra a következő információk továbbítása az Ön részére, mely információkat korábbi magyar miniszterektől és további politikusoktól tudtam beszerezni.¹⁵⁶

Gr. Károlyi Gyula miniszterelnök 48 éves, anyai ágon a meggyilkolt Tisza István unokafivére, apai ágon Károlyi Mihály unokafivére.¹⁵⁷ Azokban a küzdelmekben tűnt fel először politikusként, amikor a Fejérváry-rendszer alatt Tisza István választási vereséget szenvedett. Akkor nemzeti álláspontot képviselt, végig küzdötte a nemzeti ellenállást, amikor Wekerle koalíciós kormánya hatalomra került, megkapta Arad vármegye főispánjának posztját. Ezt a pozícióját megtartotta Wekerle 1910. évi bukásáig. Azóta távol tartotta magát a politikától. Alapvetően soha nem mutatott sok politikai becsvágyat, jelenleg is nehezen volt elérhető nála, hogy politikai szerepet töltsön be.

¹⁵⁶ Az aradi kormány május 5. és 30. között működött „volna”, de tagjait a román hadsereg internálta.

¹⁵⁷ Gróf Károlyi Gyula (1871–1947) a főrendi ház tagja, Arad vármegye és Arad város főispánja volt 1906 és 1910 között. 1931–1932-ben jó egy évig újra miniszterelnök.

Br. Bornemissza Gyula külügyminiszter konzuli karriert futott be, utóbb főkonzul volt.¹⁵⁸ 46 éves, 1898 óta különböző pozíciókat töltött be Scutariban, Szófiában, Durazzóban, Pittsburgh-ben, Monastirban és Bukarestben. Szorgalmas és intelligens hivatalnok hírében áll, és különösen Albánia jó ismerőjeként tartják számon. Nyugodt, tisztán gondolkodó ember, akitől távol állnak az extravagáns politikai eszmék. Magyarország kapcsolatainak jövőbeli alakításának a kérdésében leginkább azokhoz áll közel, akik az Osztrák-Magyar Monarchiából alakult nemzetállamok közötti szorosabb gazdasági föderációra törekednek.¹⁵⁹

Barabás Béla kultusz- és oktatási miniszter 64 éves, régi parlamenti képviselő.¹⁶⁰ 1892 óta szinte töretlenül tagja a képviselőháznak. Ügyvéd, jó szónok, nagy szerepet játszott az elmúlt évtizedek parlamenti küzdelmeiben, neve sok lármás jelenettel fonódik össze. A koalíciós kormányzat idején a delegáció elnöke is volt. Mióta két évvel ezelőtt aradi főispán lett, távol van a politikától. Mindig is a Függetlenségi Párthoz tartozott, az utóbbi időben az Apponyival tartó szárnyhoz állt leginkább közel. Nem európai formátumú férfi, de a magyar vidéken népszerű a nép körében.

Br. Solymossy Lajos pénzügyminiszter 54 éves, nagybirtokos az aradi vármegyében, 1896 óta képviselő, és az utóbbi parlament tagja is volt. Politikailag mindig is Tisza Istvánnal tartott. Egyébként soha nem volt különösen kiemelkedő. Kitűnő mezőgazdász, nézetei is kifejezetten agrárjellegűek. Nagy valószínűséggel a kormány konzervatív köréhez tartozik.

Varjassy Lajos kereskedelmi miniszter konjunkturapolitikus, az utóbbi mozgalmas idők meglehetősen sok ilyet termeltek ki. Az aradi kereskedelmi kamara titkára volt, korábban Tisza szorgalmas követője. Amikor az októberi forradalom kitört, kiderült, hogy a radikális párt tagja, mely párt javasolta őt aradi kormánybiztosnak, amit el is ért. Amikor a radikálisok egyre inkább balra tolódtak, és nyíltan a szociáldemokraták kezébe játszották át a hatalmat, Varjassy szintén közeledett a szocialistákhoz, olyannyira, hogy legalábbis Aradon őt a sajátjuknak tekintik. A márciusi összeomlás után, mikor jött a bolsevik kormány, Varjassy hirtelen az aradi szovjet [tanács] elnöke lett, azonban

¹⁵⁸ Br. Bornemissza Gyula (1873–1925) később 1920-ban de facto berni követ, 1921-ben pedig hivatalosan elismert és akkreditált berni követ.

¹⁵⁹ A közép-európai nemzetállamok gazdasági együttműködése 1919 folyamán az Anschluss, azaz Német-Ausztria Németországhoz való csatlakozásának politikai alternatívája volt.

¹⁶⁰ Barabás Béla (1855–1934) 1929-ben írta meg Emlékirataim 1855–1929 c. munkájában az aradi kormány megalakulásával kapcsolatos tapasztalatait.

lemondott erről a tisztségéről, és nyilatkozatot adott ki, miszerint megszakít minden kapcsolatot a tanácskormánnyal, miután a várost a francia okkupáció fenyegette, mely az aradi bolsevik rendszer végét jelentette. Intelligens, okos, becsvágyó és gátlástalan, úgy szerzett magának helyet a kormányban, hogy a szocialisták bizalmi embereként határozta meg magát.¹⁶¹

Kintzig [János] mezőgazdasági miniszter Tisza követőihez tartozott, szintén aradi polgármester, politikailag soha nem emelkedett ki. Arad integráns, gazdag polgára.¹⁶²

Szabó [Zoltán] ezredes, a háborús miniszter a háború kitörése előtt nyugállományban volt, azonban visszaállt a szolgálatba, több funkciót is betöltött, úgy tűnik, azonban a fronton nem volt.¹⁶³

Fülöp [Béla] a vasutakért felelős miniszter korábban képviselő, ilyen minőségében az Apponyi-párt tagja, mégis a parlamentben nem igazán játszott szerepet, egészen jelentéktelen. Úgy tűnik, azért vették őt be, hogy a számos aradi származású mellett legyen egy temesvári is.

Pálos[s]y [Dénes] élelmezésügyi miniszter szintén temesvári, az egyik kereskedelmi főiskola oktatója volt. Magyarországon ő is teljesen ismeretlen.

Pálmai [Lajos] az igazságügy miniszter az egyetlen zsidó a kormányban.¹⁶⁴ Aradi jegyző volt, politikailag Tiszához állt közel, aki közismerten Arad város képviselője volt, eddig azonban semmilyen vonatkozásban nem volt kiemelkedő.

Bartha Ábel belügyminiszter állítólag katonatiszt, unokaöccse rövid ideig Károlyi alatt volt háborús miniszter, aki amikor azonban védelmi hadsereget kívánt szervezni, egy utcai demonstrációban megbuktatták. A mostani miniszter széles körökben ismeretlen.

Bársony Elemér népjóléti miniszter a Lovászy-párt titkára volt, aki január óta arra törekszik, hogy a polgárságot mozgósítsa a radikális szocialisták ellen. Egyébként egészen ismeretlen.¹⁶⁵ Mégis jó polgári családból származik, egyik testvére egyetemi professzor, a másik egy ismert író.

A német közösség közigazgatási minisztere Hemmen [János] egy fiatal aradi ügyvéd, szülővárosán kívül eddig nemigen volt tudomás létezéséről.

¹⁶¹ Varjassy Lajos (1852–1934) Barabás visszaemlékezései szerint Varjassy volt a kormány megalakításának kezdeményezője, ő beszélt franciául és tárgyalt a francia hadvezetés aradi képviselőivel. Saját visszaemlékezéseit 1934-ben Párizsban francia nyelven adta ki.

¹⁶² Kintzig János (1870–1939) gazdasági szakember, a helyi gazdasági életben jártas.

¹⁶³ Szabó Zoltán (1858–1934) vezérőrnagy.

¹⁶⁴ Pálmai Lajos (1866–1937) közjegyző.

¹⁶⁵ Bársony Elemér (1879–1938) gyógyszerész.

A minisztérium [kormány] egyébként a küldetésére teljesen átmenetként és időlegesként tekint. Előfutára kíván lenni egy olyan kormánynak, amely pártokból áll fel — amint a bolsevik terrorizmus megbuktatására — megvannak az előfeltételek. Maga Károlyi gr. is ilyen értelemben vállalta el a missziót, és visszalép, amint lehetőség nyílik az új kormány megalakítására.

Csatlakozva az előzőkhöz álljon itt az Allizével utóbb folytatott beszélgetés: „Magyarországon el kell kerülni, hogy a régi rezsím emberei kerüljenek újra előtérbe, mondta ő, szerinte a jelenlegi Károlyi-kormány Andrássy Gyula kormányának az előkészítője, Andrássy az antantnál nem persona grata,¹⁶⁶ részben elődei miatt, részben apja neve miatt. Általában új embereket kellene keresni, azt mondják nekem, ilyenek rendelkezésre állnak. Magyarország új kormányának nem lehet más a célja, mint a rend helyreállítása. Határozottan korai lenne a monarchikus restauráció, de attól tartok, a magyarok mégis meg fogják csinálni (nota bene ez egy verzió, amit itt is gyakran hallani, és az Ön 111. számú politikai jelentésében közölteknek is megfelel. Azokkal a pesszimista hírekkel kapcsolatban nincs visszaigazolásom, melyek Magyarország és Német-Ausztria sorsáról St. Germain-ből érkeznek.”

[...] ¹⁶⁷

Kiváló tisztelettel

Ch. D. Bourcart

[eredeti kézjegy]

Schweizerisches Bundesarchiv, Bern. Gesandtschaft Wien. Politische Berichte und Briefe 1919. BA r 60.

Digitalizált változat jelzete: CH BAR E2300-1000/716-1245-40.pdf.

Nyomtatásban: DDS Bd. 7/I. 1979. 848-854.¹⁶⁸

Német nyelvű gépelt másolat

¹⁶⁶ El nem fogadott személy (lat.)

¹⁶⁷ A jelentés további részében csupán egy Magyarországgal kapcsolatos információ került szóba. Nevezetesen a Magyarország elleni antantblokáddal kapcsolatos angol kritika lényegi elemei: 1. tudatosítani kellett volna, hogy a blokádnak kizárólag Kun Béla rendszere ellen, és nem a magyar nép ellen irányul, 2. az olasz élelmiszerszállításokat Magyarország számára fölöttebb aggályosnak tartotta a bécsi angol képviselő, Cunningham.

¹⁶⁸ A nyomtatásban publikált változatból kimaradt az első rész, mely az ún. aradi magyar kormány összetételét ismerteti. Én viszont, mint később jelzem, a nem magyar vonatkozású részt hagyom el. Online: <https://dodis.ch/44175> Letöltés: 2021. január 5.

9.

Ch. D. Bourcart-nak, Svájc bécsi követének sorszámozatlan politikai jelentése a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Részlege számára a Károlyi-kormány esélyeiről és a gr. Apponyi Alberttel folytatott beszélgetésről Bécs, 1919. július 4.

50

Svájci Követség

Bécs, III. Strohgasse 16.

Bécs, 1919. július. 4.

[Sorszám nélküli politikai jelentés]

Szövetségi Tanácsos Úr,

A különféle véres kommunista puccsok után következett a munkástanácsok konferenciája, ahol az osztrák-német szocialisták állásfoglalását a kommunizmus problémájaként pontosították. Lényegében ennek a konferenciának az eredményéről elmondható, hogy a vidék szociáldemokráciája éles ellentétben áll a párt frakciójának szélsőséges politikájával, illetve a városi frakció a konferencia elnökének Friedrich Adlernek az álláspontját tette magáévá, azaz Német-Ausztria kényes nemzetközi helyzetében a taktikai szempontok visszafogottságra kényszerítettek, a kommunizmus célja marad azonban a világforradalom győzelemre vitele.¹⁶⁹

És valóban jelenleg Bécs szociális összeomlásának veszélye ismét elhárítható; az éhezés, ami egyébként mindenhol katasztrófát okoz, itt tompítólag hat a folyamatokra, túlságosan nagy a függés ahhoz, hogy kísérletezzenek. Ku[h]nnak¹⁷⁰ egyre kevesebb a

¹⁶⁹ Friedrich Adler (1879–1960) osztrák szociáldemokrata, halálra ítélték az osztrák miniszterelnöknek Karl Stürgkh-nek 1916-ban elkövetett meggyilkolása miatt. Amnesztiában részesült. 1923 és 1940 között a 2. Internacionálé titkára volt. Súlyos ballasztja a forradalmak utáni európai politikának pártállástól függetlenül, hogy gyilkosokat amnesztiában részesítettek. Érdemes lenne szem előtt tartani ezt a tényezőt a két világháború közötti autoriter rendszerek kialakulásának vizsgálatában.

¹⁷⁰ A követ minden esetben Kuhnként írja Kun Béla nevét. Ezeket a továbbiakban külön nem jelezzük.

pénze, és amióta a Pestről érkezők nagy szükségről¹⁷¹ számolnak be, nem igazán bíznak már a magyar segítségben.

Gr. Wedel a német nagykövet elmesélte nekem,¹⁷² Bauer államtitkár úgy nyilatkozott neki, hogy a puccsveszély egyelőre elmúlt, a kommunizmus egyébként is csak 14 napig tudná magát tartani, eredménye a bankok és a magánvagyon teljes kifosztása lenne, természetesen csak a magyar profit[érdekek] számára.

Dr. Bauerrel folytatott egyik személyes beszélgetésem során ő szintén biztosított arról, hogy az elkövetkező időben itt minden nyugodt marad, ha mindenekelőtt Németországban és Magyarországon nem történik valami előreláthatatlan [esemény]. Bauer meggyőződéssel vallja, hogy a magyarországi bolsevizmus magától nem bukik meg, hanem legfeljebb télen a szénhiány miatt, és azért, mert idén rossz lesz a termés.

Károlyi Gyulának nincs hadserege, csak szabadcsapatai, mégis elérhet valamit, ha az antant támogatja őt. A románok visszavonását úgy is meg lehet szervezni, hogy kiürítik a demarkációs vonal mögötti területeket, ezeket a területeket azonban nem Kun Béla, hanem Károlyi Gyula alá rendelik. Az aradi kormány így tudna toborozni ezeken a területeken és létrehozni egy hadsereget az antant segítségével. A Károlyi-kormány egyébként hiba, polgári illetve mérsékelt szocialistákból kellett volna kormányt alakítani. Egy ilyen reakciós grófi kormánytól¹⁷³ félnek a parasztok, mert semmissé teheti a földosztást, ezt a parasztok nem akarják, ugyanúgy ahogyan anno 1793-ban a francia parasztok ismét konzervatívvá váltak, amint garantálták számukra a megszerzett föld megtartását. A magyar parasztok nem bolsevikok, de földben hiányt szenvednek, többségük analfabéta és politikailag nem képzett. Ha most győzne a reakció, következménye kifejezetten a fehér terror lenne.

Apponyi Albert pártvezető azt mondta nekem, Kun Béla hadserege 30.000 bűnözőből áll, akikre Kunnak azért van szüksége, hogy a többi csapat elpártolását megakadályozza.¹⁷⁴ Ezek a csapatok tartják kordában a bűnözőket, amikor fosztogatnak. [Apponyi véleménye szerint] a Károlyi-kormányt ki kellene egészíteni mérsékelt szocialistákkal.

¹⁷¹ Értsd áruhiány, gazdasági problémák.

¹⁷² Gr. Botho von Wedel (1862–1943) Németország bécsi nagykövete 1916 és 1919 között.

¹⁷³ Pontatlan információ, hiszen a miniszterelnökön kívül a kormánytagok többsége nem viselt arisztokrata vagy nemesi címet. Az viszont tény, hogy a korábbi politikai rendszerben politikai és tisztviselői posztokat töltöttek be.

¹⁷⁴ Egyoldalú, nem teljeskörű az adott-kapott információ. Május közepére 120 ezer főt, a hónap végére 200 ezer főt számlált az újjászervezett magyar hadsereg, a főleg arisztokrata vezérkari és tiszti vezetés alatt álló ún. „vörös hadsereg”. Salamon, 2001: 144–145.

Az antant ne kényszerítsen rá előre területi koncessziókat, Kun ekkor ugyanis kijátszhatja a nacionalista kártyát. A határok kérdését a választások által megerősített új kormányra kellene hagyni. Úgy tűnik, hogy Kun engedett az antantnak, és kivonult Szlovákiából.¹⁷⁵ Korábban hatalomra juttatott egy tanácskormányt Szlovákiában,¹⁷⁶ csapatai egy részét átengedte nekik.¹⁷⁷

Úgy látom, hogy Apponyinál és barátainál még mindig ott rejtőzik a hátsó gondolat, az ország területi integritása. Ez elkedvetleníti az antant [képviselőit].

Kiváló tisztelettel

A svájci követ

Ch. D. Bourcart

[eredeti kézjegy]

Schweizerisches Bundesarchiv, Bern. Gesandtschaft Wien. Politische Berichte und Briefe 1919. BAr 66.

Digitalizált változat jelzete: CH BAR E2300-1000/716-1245-46.pdf.

Német nyelvű gépelt másolat

¹⁷⁵ 1919. június 29-én értesítette Kun Béla a párizsi konferenciát arról, hogy kiadta az elfoglalt felvidéki területekkel kapcsolatos kiürítési parancsot. Salamon, 2001: 161–162.

¹⁷⁶ A Szlovák Tanácsköztársaságot 1919. június 16-án kiáltották ki.

¹⁷⁷ Az utolsó bekezdésben az információk forrásaként megnevezett Apponyi által közvetített nézeteken felül alapvetően az egész politikai jelentés információtartalma arra enged következtetni, hogy ezek is tőle származnak.

10.

Ch. D. Bourcart-nak, Svájc bécsi követének szám nélküli politikai jelentése a Svájci Politikai Főosztály Külügyi Részlege számára a bolsevizmus közép-európai helyzetéről és a gr. Bethlen Istvánnal folytatott beszélgetés kevés részletéről Bécs, 1919. július 10.

53

Svájci Követség

Bécs, III. Strohgasse 16.

Bécs, 1919. július. 10.

[Szám nélküli politikai jelentés]¹⁷⁸

Szövetségi Tanácsos Úr,

Otto Bauernek Kun Bélával szembeni egyértelmű állásfoglalása döntő mértékben erősítette a kormány helyzetét a lakosság széles körében. Az államtitkár válaszjegyzéke tekinthető ennek a titokzatos politikusnak az első egyértelmű színvallásának.¹⁷⁹ Egyúttal alátámasztja azon feltételezés helyességét, hogy a kommunista veszély Bécsben egy időre elmúlt, hogy a pesti tanács hatalom befolyása csökken, hogy a fantasztikus és gyakran fegyelmetlen magyar karakter mércéje szerint a pesti kísérlet meghatározó mértékben kompromittálta a bolsevizmust Közép-Európában.¹⁸⁰

A Károlyi-kormány korábbi miniszterével Diner-Dénessel¹⁸¹ folytatott beszélgetés alapján Kun Béla jegyzékének kemény hangneme provokációnak tűnik számomra, hogy megalapozza a fegyveres konfliktust és Bécsnek elfoglalását, kifosztását. Diner Kunt zseniális és különösen bátor emberként írta le, aki mindenre kész, és váratlan cselekedetekre is képes. A vörös hadsereget megbízhatónak jellemezte, és azt állította,

¹⁷⁸ Ez a szöveg is C. J. Burckhardt követségi tanácsos ceruzás javításait tartalmazza.

¹⁷⁹ Utalás Német-Ausztriának a Magyar Tanácsköztársaság jegyzékére július 9-én adott válaszára.

¹⁸⁰ A június közepén Bécsben tervezett fegyveres kommunista demonstráció sikertelenségére utalt a követ, ahol az osztrák rendőrség a június 15-re tervezett tüntetés előtti éjszakán letartóztatta a kommunista szervezőket, ezáltal meghiúsította a fegyveres konfliktust. Lásd Szinai, 1972: 293–318.

¹⁸¹ Diner-Dénes József Károlyi Mihály kormányának külügyi államtitkára volt 1918 decemberében.

mivel maga is szemben áll a bolsevikokkal, a várható események miatt a lehető leggyorsabban el kell hagynia Német-Ausztriát.¹⁸²

A külügyminisztériumban érdeklődtem annak érdekében, hogy ellenőrizzem ezeket a kijelentéseket, amire Bauer titkárától dr. Kautskytól megnyugtató információt kaptam.¹⁸³ Kautsky állította, hogy a határon történt magyar csapatösszevonások egy nagyobb parasztmozgolódás következményei. Mindenesetre Diner-Dénes mondatai, úgy tűnt, érdekelték Kautskyt. Kijelentette, hogy azonnal kapcsolatba lép a honvédelmi államtitkárral, intézkedjenek szigorúbb határellenőrzésről. Diner-Dénes összeveszett a Kun-rezsimmel, orientáció nélkül áll, ami a mostani pesti viszonyok egyik jellemzője, hiszen az összes állami döntést három ember hozza, és szigorúan titokban történnek. Nincs kizárva azonban, hogy Diner-Dénes újat tudott meg barátjától gr. Károlyi Mihálytól, aki két nappal ezelőtt érkezett Bécsbe. Kautsky nem gondolja, hogy a pesti kormány továbbra is ellenállhat, a pénz érezhetően kifogyóban van, ezzel csökken a népszerűség a proletariátus alsóbb rétegeiben, a vörös hadsereg bevethetősége valamint a külföldi propaganda hatása. Kunt zseniálisnak nevezni, egyértelműen túlzás. Kun legfeljebb szokatlanul tehetséges, enyhén patológikus félművelt, aki egyesíti a fanatikus és az éretlen fiatal ember minden hátrányát.

Kissé mulattató az a finom konzervatív felhang, ami a pesti bitorlókkal kapcsolatban Bauer titkárának kijelentéseiből kihallható.

Gr. Bethlen a nevére elnevezett volt párt¹⁸⁴ vezetője azt mondta nekem, hogy a vörös hadsereg nem akar háborúzni Német-Ausztria ellen. A Csehország elleni háborút nem a kommunizmusért vívják, hanem hazafias okai vannak. A vörös hadsereg vezérkari főnöke Horváth egy konzervatív ember.¹⁸⁵ A népbiztosok által hozott szabályok a másképp gondolkodó tisztek ellen — hozzátartozóik, feleségeik és gyermekeik megbüntetése — eléggé elárulják a hatalomban lévők bizonytalanságát. Ő [gr. Bethlen] Diner-Dénest a bolsevikok spiclijének nevezte.

Kitüntető tisztelettel

A svájci követ

Ch. D. Bourcart

¹⁸² Ez nyilván érv volt amellet, hogy svájci beutazási vízumhoz jusson.

¹⁸³ Benedikt Kautsky (1894–1960) Karl Kautsky fia, Otto Bauer és Karl Renner magántitkára volt.

¹⁸⁴ Gr. Bethlen István 1919 februárjában kezdeményezte a Nemzeti Egyesülés Pártjának megszervezését.

¹⁸⁵ Ez tévedés, mert a Vörös Hadsereg új vezérkari főnöke július 3-tól a Stromfeld Aurélt váltó Julier Ferenc volt.

Schweizerisches Bundesarchiv, Bern. Gesandtschaft Wien. Politische Berichte und Briefe
1919. BAr 70.

Digitalizált változat jelzete: CH BAR E2300-1000/716-1245-50.pdf.

Nyomtatott változat: DDS Bd/II. Bern, 1984. 28-29.¹⁸⁶

Német nyelvű gépelt másolat

¹⁸⁶ Online: <https://dodis.ch/44225> Letöltés: 2021. január 6.

11.

Svájc bécsi követségi ügyvivőjének, Max Ratzenbergernek szám nélküli politikai jelentése a Kun-rendszer bukásának okairól és a magyarországi események lehetséges jövőbeli irányának megítéléséről Bécs, 1919. augusztus 8.

56

Svájci Követség

Bécs, III. Strohgasse 16.

Bécs, 1919. augusztus 8.

Szövetségi Tanácsos Úr,

[...] ¹⁸⁷

A magyar események rendkívül gyors változása nem teszi lehetővé a folyamatos hírszolgáltatást. Az itteni antant képviselők mindent a legnagyobb titokban tartanak; az információk, melyek a télen bőségesen érkeztek hozzánk, az utóbbi hetekben teljesen megszűntek a nagyhatalmak képviselőinek [külvilágtól való] elzárásával, a francia követséget a magyarok minden oldalról közvetlenül megostromolták.

Ami történt, röviden összefoglalva a következő. Kun Béla, akinek helyzete elsősorban a tarthatatlan élelmiszerellátási viszonyok miatt megingott, abban reménykedett, hogy — mint korábban a csehek ellen —, a románok ellen is könnyű győzelmet arat, az oroszokkal való egyesülés fantasztikus elképzelése lebegett a szemei előtt, és reménykedett abban is, hogy gazdag termésű területeket képes majd visszafoglalni. Az offenzíva balul ütött ki, mindenekelőtt a tiszti kar szabotázsja és a vörös hadsereg elégtelen fegyelme miatt, a románok előretörték, Kun csapatai felbomolva vonultak vissza, ebben a pillanatban az antant diplomácia beavatkozott, és megkönnyítette Kun és

¹⁸⁷ A jelentés első augusztus 7-i keltezésű része a régió geopolitikai jövőjét tárgyalja egy beszélgetés rekonstrukciójának a keretében.

társai számára az elvonulást.¹⁸⁸ Megszabadulva a bolsevizmustól Magyarország *sua sponte*¹⁸⁹ megkísérelhette volna a demokráciát, noha híján volt a megfelelő eszközöknek. Ekkor azonban jött a román bevonulás, ez Magyarország számára egyszerű helyzetet teremtett, az antant tudott diktálni. A [román] bevonulás eredetileg az antanthatalmak akarata ellen történt, ennek megkoronázása, a román uralkodópár bevonulása nyilván el kell, hogy maradjon, ugyanakkor elegendő rendfenntartó erő állomásozik Budapesten, ami az angolok és franciák törekvését, azaz a dinasztia visszahelyezését megvalósíthatóvá teszi. József főherceg elnöksége alatt hivatott a monarchia visszaállítását előkészíteni a gyűlölt ősellenség szuronyainak [védelmében]. Károlynak egészen magas szintig kicsi a tekintélye, svájci környezetének kiválasztása miatt utóbb eléggé kompromittálta magát. József főherceg azonban oly szigorúan tartja magát az [uralkodó] Ház törvényeihez, hogy a Császár parancsának mindenképpen eleget tesz „*ôte toi je m’y mette*”.¹⁹⁰ Személyes jó viszonyban van az uralkodóval.

Jelenleg Magyarországon a szenvedélyes és felszínes néplélekre jellemző tempóban szerveződik egy [restaurációs] mozgalom; ugyanez a mozgalom teljesen más Német-Ausztriában, Bauer lemondása¹⁹¹ nem egyedül az antant parancsára következett be, ha az államtitkár tartható lett volna a néphangulat alapján, a folyamat nagyobb nehézségeket okozott volna. A bécsi francia követ Allizé úr környezetéből hallom, hogy francia kormánykörökben számolnak a Habsburgok visszatérésével. A kérdés az, hogy az antant államok szocializmusa hogyan viszonyul ezekhez a reakciós kísérletekhez. Egy magas rangú udvari hivatalnok megerősítette nekem, hogy a franciáknak már márciusban azt volt a szándékuk, hogy Károly visszatérhessen trónjára, egy nagy párizsi újság képviselője azt mondta nekem: „*l’imperatrice deteste l’Allemagne, lui est docil, on lui trouvera ses conseillers*”¹⁹². A nép körében az elmúlt két hónapban a monarchia támogatottsága erősödött, Károlyt nem veszik komolyan, a császárné népszerűtlen, azonban annak a helyzetnek az alapján, melyben a nép található, nem igazán kellene adni a véleményére. A vagyonos szemiták és minden spekuláns reakciós fél felé fordulása egyértelmű jel.

¹⁸⁸ Utalás a júliusi tiszántúli hadjárat kimenetelére, mely vonatkozásban a tiszti kar szabotázsát túlzóan általánosító értékelésnek tartja Hatos Pál. Az antant már korábban a Vix-jegyzékben követelte a keleti területek kiürítését. Lásd részletesen Hatos, 2021: 441–453.

¹⁸⁹ Önként (lat.)

¹⁹⁰ Alávetem magam neked. (fr.)

¹⁹¹ Július 20.

¹⁹² A császárné gyűlöli Németországot, engedelmes, megtaláljuk a tanácsadóit. (fr.)

József főhercegnek annak érdekében, hogy ne bitorlóként tűnjön fel, meg kell állapodnia Károllyal, őt kedvelik a hadseregben, hiszen a háború alatt az irányítása alatt állt. Jellemtelen magatartása a Károlyi-forradalom kitörésekor — a hűségeskü pillanatnyi letétele, rangról való lemondás — ugyanakkor ártott neki.¹⁹³ Kedves és jelentéktelen, azaz rendelkezik a szokásos Habsburg tulajdonságokkal kiegészítve magyar virtussal és személyes bátorsággal. A kifejezetten átmeneti minisztérium¹⁹⁴ hangos szakemberekből áll, férfiakból, akik ebben a szükségállapotban a legfontosabbal rendelkeznek, az adminisztrációs rátermettséggel.

Friedrich István miniszterelnök mérnök és egy fontos gépgyár tulajdonosa, Károlyi Mihály alatt honvédelmi államtitkár volt.¹⁹⁵ A külügyminiszter Tánczos tábornok, katonai attasé volt Belgrádban, Konstantinápolyban és Athénban; a háború alatt a cs. és kir. hadsereg képviselője Szófiában 1918-ig, aztán csapatkapitány Albániában.¹⁹⁶ Nagyon jó modorú, szinte bizalmatlan és rendkívül rutinos. A háborús miniszter: Schnetzer [Ferenc] tábornok már régóta jól ismert a főherceg számára, hiszen parancsnoksága alatt állt a nagy manőverekben (12), a háború utolsó hónapjaiban a bécsi szénellátás tartozott hozzá. Szekciófőnöke egy bizonyos [?]¹⁹⁷, aki az A.O.K-ban fontos szerepet játszott Friedrich főherceg adjutánsaként.

Úgy tűnik, hogy a szegedi kormánynak vége, a főherceg alatt nehezebb lenne számára az államhatalom erőinek alkalmazása, mint köztársasági viszonyok mellett. A kormány környezetéből egyetlen embert ismételten különösen tehetségesnek jellemeznek, ez egy bizonyos vezérkari százados Gömbös [Gyula]. Nehéz ebben a helyzetben megítélni, vajon a jobboldali folyamatok nem hozzák-e vissza a régi oligarchikus viszonyokat.

Megbízható forrásból nevezték meg nekem béketárgyalónak a zsidó ügyvédet Vázsonyi [Vilmos]t és a korábbi miniszterelnököt Eszterházy Móricot.¹⁹⁸

Az utóbbi politikai események szélsőségei jól mutatják, milyen óvatosan kell mindig viszonyulni a vesztes párthoz. Meglepően kevés politikai érzékre utalnak azok a bizonyos svájci körökben és a svájci sajtóban elhangzott reklamációk, melyek Károly császár beutazásánál tett udvariassági nyilatkozatok kapcsán [születtek]. Valóban, egy

¹⁹³ Lásd erről részletesen Nánay, 2018: 195–205.

¹⁹⁴ Értsd a szegedi kormányzat tagjait.

¹⁹⁵ Friedrich István (1883–1951) augusztus 7-től volt kormányfő József főherceg kinevezése alapján.

¹⁹⁶ Tánczos Gábor (1872–1953) csupán hét napig volt külügyminiszter, majd Lovászy Márton követte őt.

¹⁹⁷ Kézírással javított, értelmezhetetlen szó.

¹⁹⁸ Magyar miniszterelnök 1917 júniusa és augusztusa között.

Gyarmati Enikő

ideig a monarchiának kevés volt az esélye, ez azonban inkább a nemzetközi helyzeten, nem pedig az osztrák viszonyokon múlt. Az ausztriai, magyarországi események Goethe szavaira emlékeztetnek, melyek szerint a politikailag befolyásolt népet a lázas beteghez hasonlította, aki nyugtalanul fordul egyik oldaláról a másikra.

Szövetségi tanácsos úr, kiváló tiszteletem jeléül:

M. Ratzenberger

[Eredeti kézjegy]

59

Schweizerisches Bundesarchiv, Bern. Gesandtschaft Wien. Politische Berichte und Briefe 1919. BAr 72.

Digitalizált változat jelzete: CH BAR E2300-1000/716-1245-51.pdf.

Német nyelvű gépelt másolat

12.

Svájc bécsi követségi ügyvivőjének, Max Ratzenbergernek szigorúan bizalmas jelentése Livio Borghese herceggel, Olaszország bécsi [korábban budapesti] politikai megbízottjával a Magyarországról folytatott beszélgetés alkalmával szerzett benyomásokról Bécs, 1919. augusztus 14.

60

Svájci Követség

Bécs, III. Strohgasse 16.

Bécs, 1919. augusztus 14.

Szigorúan bizalmas politikai jelentés¹⁹⁹

Szövetségi Tanácsos Úr,

Folytatódik a diplomáciai kisháború a bécsi antantmissziók között. Az olasz nagykövetség egyik tagja által adott vacsorán Borghese herceg, Olaszországnak a dunai államokért felelős képviselője²⁰⁰ és Cunningham egyik titkára, aki olasz származású angolként szolgált az angol hadseregben, a magyar eseményekről folytatott diskurzust. Borghese korainak és különösen veszélyesnek értékelte a restaurációhoz való hirtelen visszafordulást, az események biztosan vezetnek egy újabb kommunista katasztrófához, és úgy látta, hogy József főhercegnek semmiképpen sem szabadna megfelelni,²⁰¹ az egyetlen kedvező megoldás a szocialista köztársaság még mindig lehetséges; az angol nem osztotta ezt a nézetet és azt mondta, „a főherceg helyzete javulni fog”, és meglehetősen frivol módon hozzátette, „ma reggel megszüntettem a blokádot, miközben elszívtam egy cigarettát”. Borghese haragja szemmel látható volt. A megjegyzésre, hogy az Andrássy klikk újra hatalomra kerül, megjegyezte, majd „aláaknázom őket”.

¹⁹⁹ A dokumentum tetején Charles Lardy-nak, a külügyi részleg vezetőjének kéziratos megjegyzése: Információk visszatartva.

²⁰⁰ Livio Borghese (1874–1939) Sulmona hercege (1927–1939) Olaszországnak a dunai államokért felelős politikai megbízottja Budapesten 1919. június 5-ig, utána ugyanebben a pozícióban bécsi székhellyel.

²⁰¹ József főherceg állt a szegedi ellenkormányok mögött.

Időközben alkalmam adódott, hogy részletesen megtárgyaljam a magyar helyzetet Borghesével. Egy kétórás beszélgetés során a herceg kifejtette előttem nézeteit a szerencsétlen országról.

Borghese, aki a kommunista forradalom alatt négy hónapot töltött Pesten, itt széles körben egyfajta politikai Antikrisztus. Az őt ismerők értékelése szerint kitűnő diplomata, ellenségei véleménye szerint machiavellista és gátlástalan. Velem szemben nem csinált titkot abbéli meggyőződéséből, miszerint a szocializmus feltartóztathatlanul tör előre, mind a legyőzött, mind a győztes államokban zajló belpolitika ingadozásait időben behatárolt jelenségnek látja, mely függ bizonyos gazdasági szempontoktól és tisztán intellektuális befolyásoktól. Mint fogalmazott, mindez azonban nem tartóztatja fel az események törvényszerű menetét, legfeljebb zavarólag hat. Voltaképpen a sikeres diplomata is csupán szemlélője az eseményeknek, melyek mélyebb értelmét nem ismeri. Kollégái között Borghese különleges helyzetben van. A legtöbbjük számára titokzatos, már csak a képzettsége folytán, és egy bizonyos paradox filozófia miatt is, ami hozzátartozik jelleméhez. Anyai ágon Borghese magyar, anyja egy Apponyi,²⁰² mindkét lánytestvére magyar arisztokratához ment feleségül. A herceg több alkalommal hosszabb időt töltött Magyarországon, ezért alaposan ismeri a körülményeket.

Nem kétséges, hogy az olaszok hosszabb ideig bizonyos elnézéssel viseltettek a magyar kommunistákkal szemben. A kommunista csapatok számára szóló [olasz] fegyverszállítás tény. Azzal magyarázni a dunai államok esetleges gyengítését, hogy a veszélyes Kun-rezsimet támogatni kell, nem elégséges. Nem csupán erről van szó, hanem elsősorban arról, hogy a dunai föderáció [létrehozását] minden áron megakadályozzák. Egészen egyértelmű, hogy a magyar viszonyokat ismerők számára a másik politikai lehetőség csak a restauráció lehet, azaz a régi Ausztriának korábbi részeiből való feltámadását csak a radikális szocialista rezsim támogatásával lehet ellensúlyozni. Borghese azokra a támadásokra, miszerint Budapesten támogatta a bolsevizmust, azt felelte: a magyar kérdésben az álláspontja a kezdetektől ugyanaz maradt; létre akarta hozni a szocialista köztársaságot, és ameddig lehetséges volt, támogatta azt. „Igyekeztem a bolsevizmus romjai alól kiszabadítani.” Végtelen sok nehézségbe ütközött mindez: elsősorban a magyar nép politikai éretlensége és a szinte kibékíthetetlen ellentétekre épülő politikai szerkezete; aztán az alkalmas, szorgalmas, feddhetetlen, és

²⁰² Az anya Gróf Nagyapponyi Apponyi Ilona (1848–1914) volt.

mindenekelőtt a magyar nemzeti betegségnek tekinthető hiúságtól mentes személyeknek a hiánya. Károlyi Mihály, akit egyébként gyerekkora óta ismer, veszélyes ember, egy szerencsejátékos, aki különösen magas tétekben játszik, egy férfi, aki sem tanulni, sem alkotni nem képes, ugyanakkor képes minden vesztes után — még a legnagyobb után is — újra játszani. Garami őszinte és kritikus pártvezető, de nem politikus, főként nem egy olyan országban, ahol a reakciós osztály az elavult és használhatatlan nézeteinek a védelmében még mindig figyelemre méltó politikai fogásokat, rutint és gátlástalanságot vet be. Károlyin és Garamin kívül a szocialista köztársaság vezetésére senki más nem jöhet szóba, mert ezen kettő egyaránt alkalmatlan ember után a valamennyire kiemelkedő szocialisták között a veszélyesen félművelt és fanatikus típus, mely a modern tudományos szocializmus kegyetlenül nehéz kormányzati formáinak bevezetésére képtelen, áldozatul esett a kommunizmusnak és e nézet minden banális következményének.

Kun Béla kormányzásának idején az olasz politika alapvető célja volt fenntartani a Magyarországhoz fűződő baráti kapcsolatokat és megvédeni az ország területi integritását a szomszédos államok túl nagy étvágyával szemben addig a pontig, amíg a kommunizmus próbálkozásából egy konszolidált népállam jön létre. Borghese itt azt állította, hogy budapesti tevékenységének teljes ideje alatt próbálta rábeszélni Kunt a lemondásra, sőt ismételten átnyújtotta neki a lemondó nyilatkozatot, megpróbálva nyomást gyakorolni rá, hogy írja alá. Kun állítólag számos alkalommal készen állt erre, azonban az utolsó pillanatban Lenin és kalandorai²⁰³ fenyegetéseinek a hatására mindig visszavonta elhatározását.

Nos, ami a nemzetközi behatásokat illeti, elsősorban érdemes egy ellentmondásra felhívni a figyelmet, mely a korábbi Monarchia területén zajló eseményekkel megkerülhetetlen kapcsolatban áll. Az ellentmondás egyrészt rejlik Franciaországnak azon határozott célkitűzésében, mely a dunai föderáció létrehozására irányul, illetve Olaszországnak azon szilárd szándékában, hogy a rendelkezésre álló összes eszközzel ugyanezt megakadályozza. Ezen egymásnak feszülő két érdekkör körül helyezkednek el a további érdekek, Franciaország a Habsburg restaurációban a legjobb garanciáját látja elképzelésének megvalósításához; azonban itt tekintettel kell lennie saját népének a hangulatára, mindenekelőtt szocialistáinak [az érdekeire]. Angliában a dinasztia és a

²⁰³ Az eredeti német szövegben a „Desperados” spanyol eredetű szó áll. Jelentése kalandor(ok). Értsd mindenre képes, felelőtlen személyek.

konzervatívok egy része üdvözléne Ausztriában a régi viszonyok visszaállítását. Az uralkodóház visszahelyezése ellen keményen lép fel Amerika. Noha Amerikának semmi kifogása a dunai föderáció ellen, ebben a kérdésben azonban indirekt Olaszország szövetségese, mely szövetséges ideológiai okokból elveti azt az államformát, mely alkalmas lenne arra, hogy a legrövidebb időn belül megteremtse a korábbi dunai országok [közösségét] az egyesülés útján. Ebben a kérdésben különösen aktív a francia royalizmus és a vezérkari főnökség. A mostani magyarországi állampuccsot nem a francia kormány, hanem Franchet d'Esperey rendezte meg előjáróinak hallgatóságos beleegyezésével.²⁰⁴ Az elkövetkező hónapok eseményei gyors jobbra tolódást hoznak majd. Mint a kommunizmus idején, úgy most is erőszakkal jut hatalomra egy osztály. Ezzel ellenzékbe szorítják a szociáldemokrácia teljes jobb szárnyát, a liberális polgári személyeket és a kevésbé felvilágosult parasztokat. Minél erősebb a jobboldali nyomás, annál inkább hajlamosak az ellenzéki csoportok balra tolni. Öt-hat hónap múlva újra villámszerű puccsra kerül sor, és a mélyen megrendült ország konszolidálásához oly szükséges, az irritált európai viszonyok szempontjából is elengedhetetlen stabilitás ismét elmarad.

Az a francia értelmezés, miszerint Olaszország műve Magyarországon a kommunizmus szétzúzása, tendenciájában nagyon átlátszó. Reakciós magyar körökben nagy támogatottságra talált, hiszen ott leginkább egy középutas politikai irány favorizálásától tartanak. A novemberi fegyverszünet óta az egész kontinentális politika leírhatatlanul művi és „meddő”, olyan, mint a természetesen szükséges események zavarója hivatottan arra, hogy végtelenül sok új konfliktuspotenciált teremtsen a világban, egy lépéssel sem lépve előre, ami által a megfásult nemzeti testek a következő felbolyduláskor rögtön összeroppannak. A békekonferencia eddigi eredményeinek művisége egyrészt rejlik Anglia kontinenssel szembeni gazdasági egoizmusában, aztán Amerika világidegen eszméiben, jelentős mértékben a nemzetek feletti zsidó nagytőke által a háborúban szőtt machinációkban, azok talpnyaló és kalandor követőiben, komplikált összefonódásukban fejlődésellenes klerikális törekvésekkel, a változó együttműködésükben a radikális szociális befolyási központokkal, mint Lenin kormányzata és a francia royalizmus; nem szabad alábecsülni a nők bomlasztó befolyását Versailles-ban, azaz, hogy lehetséges volt, hogy kétséges származású nők nagyobb befolyással bírnak a konferencián, mint a

²⁰⁴ Utalás az 1919. augusztus 1-én létrehozott Peidl-kormány hivatalba lépésére, majd annak augusztus 6-án a Friedrich István által vezetett kör részéről való lemondására.

közép[-európai] államok képviselői. Természetesen Olaszország expanziós szükségszerűsége lehet megnyugtató tényező is. Mindenekelőtt és elsősorban a versailles-i döntések hibáiért okolható a természetellenes tényekkel megalapozott igénye Franciaországnak arra, hogy a kontinensen tartósan vezető szerepet töltsön be. Az egész francia, Ausztriát érintő politikát meghatározza a még mindig nem csökkenő félelem Németországtól; a dinasztia visszahelyezése — lehetőség szerint franciabarát császárnéval — végleg meg kell, hogy hiúsítsa a Német Birodalomhoz való csatlakozást, [legyen az] köztársaság vagy a Hohenzollernek állama. Magyarország, Német-Ausztria és esetlegesen Dalmácia egy része lehetőség szerint tehetetlenül legyen beszorítva olyan szláv államalakulatok közé, amelyek a francia befolyás kitörölhetetlen jegyeit hordozzák. Mint Franciaország Németország is fél és tart az olasz expanziótól, politikája tehát ezek ellen is irányul, és Fiume mint szabad kikötő létrehozása nem más, mint az egyértelműen kinyilvánított szándék, Génua és Velence gazdasági fellendülésének a megfojtására. Hamarosan be is következnek ennek a folyamatnak a szerencsétlen következményei: lehetetlen, hogy Franciaország buta szorgalommal bíró államként, mely még leszálló ágban is van, az olaszok korlátlan vitalitással rendelkező népét, hosszú távon korlátozhatná és visszaszoríthatná. Borghese fejtegetéseit az angolszász világállamokban élő munkásság politikai racionalitásába vetett hitének kifejezésével zárta, amelytől egyébként hamarosan remélte a régi titkos diplomácia által teremtett intrikák teljes megszüntetését is.

Az egész beszélgetés során nyilvánvaló volt, hogy az olasz politikai megbízott a „semlegesekhez” szólt azzal a szándékkal, hogy gyakorlati törekvéseit az objektív véleményalkotó számára érthetőbbé tegye, és ezeket bizonyos mértékben általános értékűvé tegye. Néhány [dolog] egészen átlátható volt; néhány azonban az elsősorban Allizé környezetéből származó, Olaszországgal szembeni árulás [vádját] jelentős mértékben helyesbítette.

Ebben az összefüggésben érdekes lehet az a beszélgetés, amit ma Lovászyval folytattam, aki a korábbi Károlyi-párt disszidens tagjaként ideiglenesen szóba került mint kormányfő.²⁰⁵ Ez egy a francia nagykövetséghez közel álló magyar politikus azt mondta nekem: Allizé fel van háborodva amiatt, mert Franciaországnak tudják be a monarchikus restauráció kísérletét. Franciaország a demokrácia védelmezője, és soha nem avatkozik

²⁰⁵ Lovászy Márton a Friedrich-kormányban végül augusztus 7-től külügyminiszteri tárcát kapott.

be idegen nemzetek belső ügyeibe stb., stb., a Habsburg-puccs kiötlője Olaszország. Magyar bizalmi emberemnek kicsit problematikusnak tűntek Allizé ezen kijelentései, azonban igyekezett azáltal megerősíteni a francia nagykövet szavaiba vetett hitét, hogy igyekezett biztosítani arról, hogy Olaszország is „l’art pour l’art”²⁰⁶ politikát folytat. Egy szórakozás, mely napjainkban kissé drágává válhat.

Egy magyar nagyiparos azt mondta nekem, hogy rövid időn belül a magyar oligarcha képviselői újra kormányra kerülnek, vitathatatlanok ennek az osztálynak a politikai képességei; noha ezek a képességek virtuális²⁰⁷ és nem produktív természetűek. Ezenkívül kihalt az az öreg generáció, mely vidéken jó körülmények között nőtt fel, jobbára egyfajta őshonos erővel rendelkező férfitípust testesített meg. Ott van még azonban a sok évszázados hagyományokon alapuló kormányzati művészet, ennek alkalmazása azonban visszaszorult a felelőtlen becsvágy és hazardőr mentalitás javára. Ezen urak némelyikének a tulajdon és a hatalom, a befolyás és a szenvedélyesen megszerezni kívánt miniszteri állás többet ér, mint az ország jóléte; és egyre láthatóbb [jelenség] bizonyos állásokban az átlátszó szellemi kapacitás és a zsidó értelmiség bevonása a kitartás erősítésére.²⁰⁸ Ezáltal válik a hadra fogható magyar arisztokrata sokszor tudatlanul a hazátlan világ és a spekulánsok előretolt bábujává.

Az ország szisztematikus tönkretétele — egymást követően a világháború, a bolsevizmus és az idegen hatalmak megszállása — által a ma kormányzatra törekvő párt a leghálátlanabb, sőt megoldhatatlan feladattal kerül szembe, mellyel végleg kompromittálja magát. A jelenlegi folyamatok előkészítését elsősorban Fabourg-ban (St. Germain) és a francia főhadiszálláson kell keresni, aztán a bajor trónörökös Ruprecht személyében és királyi környezetében (részben az Agence Centrale finanszírozásában), aminek luzerni, einsiedelni és freiburgi svájci központjait dilettáns allűrjei ellenére sem szabad lebecsülni.²⁰⁹

Mint legutóbbi jelentésemben Önnek leírtam, a bécsi antantmisszió számára a budapesti radikális fordulat váratlanul történt.²¹⁰ Megvalósításának a hirtelenségét azzal a körülménnyel is lehet magyarázni, hogy ott, ahol a megbukott kormány erre teret kínált,

²⁰⁶ Értsd itt öncélú. (fr.)

²⁰⁷ Eredeti szövegben a virtuóz jelző szerepel, ebben az esetben formai jelentéssel.

²⁰⁸ Értsd a pozíciók, hatalom megtartására.

²⁰⁹ A duális monarchia érdekei mellett szóló propaganda terjesztésére hozták létre Luzernben az Agence Centrale-t 1918 őszén.

²¹⁰ Utalás a 11. dokumentumban említett román bevonulásra augusztus első napjaiban.

rögtön bevetni csak a rendelkezésre álló kemény politikai organizációt lehetett. A Magyarországon egyébként kevés képviselővel bíró polgári elemek szervezetlenek és túlságosan különbözőek voltak ahhoz, hogy ellent tudjanak állni egy újból rájuk kényszerített, egyoldalú politikai áramlatnak. Ami az ismét hatalomra került körök jövőjét illeti, elmondható, hogy biztos támogatottságot élveznek a nagyszámú, alacsony kultúrfokon álló parasztságban, mely [réteg] az Alföldön a kommunisták hallatlan kivégzései miatt is hosszú ideig ellenségesen fog állni minden budapesti, az értelmiség által vezetett akcióval szemben. Itt nem szabad elfeledni, hogy Kun elég okos volt ahhoz, hogy uralma elején parasztbarát politikába kezdjen, ugyanakkor a szegedi és további ellenforradalmárok által felbújtatott parasztok rákényszerítették őt erőszakos intézkedések meghozatalára.

A budapesti eseményeknek Német-Ausztriára gyakorolt negatív hatása kiérezhető a kormánykörök nyugtalanságából. Renner mondatai, illetve a mára tervezett katonai demonstráció kifejezett félelemre utalnak. Ahogyan a német követségtől hallom, az egész tiroli parasztság egyöntetűen monarchikus érzelmű, még hozzá a legitimitás alapján állva Károly császár visszatérése mellett áll. Még mindig megbosszulja magát Bauer politikája, aki a köztársaságot a főváros és egyetlen párt ügyeként kezelte, és kitartóan hitt barátjának, Trockijnak a szavaiban: „Egy év múlva Londonban és Párizsban leszünk.” A politikai evangéliumban hívők számára, mint Bauer sok csalódást okozhat az egy generáció számára áttekinthetetlen események hullámjárása.

Kiváló tiszteletem biztosítékául

A svájci ügyvivő

M. Ratzenberger

[eredeti kézjegy]

Schweizerisches Bundesarchiv, Bern. Gesandtschaft Wien. Politische Berichte und Briefe 1919. BAr 73.

Digitalizált változat jelzete: CH BAR E2300-1000/716-1245-52.pdf.

Nyomtatásban: DDS Bd. 7/II. Bern, 1984. 131-136.²¹¹

Német nyelvű gépelt átütéses másolat

²¹¹ Online: <https://dodis.ch/44253> Letöltés: 2021. január 7.

Felhasznált források és irodalomjegyzék

Levéltári források

Schweizerisches Bundesarchiv (CH BAR), Bern

CH BAR E2300–1000/716–1245 Gesandtschaft Wien. Politische Berichte und Briefe 1919.

CH BAR E2001B–1000/1501–1455 Ungarische Gesandtschaft, Personal-Mutationen, Rosa Schwimmer

CH BAR E2001B–1000/1501–1456 Ungarische Gesandtschaft, Personal-Mutationen, de Szilassy, Minister Baron

67

Nyomtatott és digitális források

Ádám – Ormos, 2004

Ádám Magda – Ormos Mária (Szerk.): *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1919–1920*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004.

Burckhardt, 1974

Charles Daniel Bourcart. In: *Carl Jacob Burckhardt. Gesammelte Werke Bd. 4. Porträts und Begegnungen*. Zürich, Buchclub ex libris, 1974. 318–320.

Csonka – Fiziker, 2019

Csonka Laura – Fiziker Róbert (közread.): *Proletárdiktatúra alulnézetben. Válogatott levéltári dokumentumok a Magyarországi Tanácsköztársaság időszakából*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2019.

Freymond – Gauye, 1979

Jacques Freymond – Oscar Gauye (Szerk.): *Diplomatische Dokumente der Schweiz Bd. 7/I*. Bern, 1979.

Svájc bécsi követének politikai jelentései Magyarországról (1919)

Freymond – Gauye, 1984

Jacques Freymond – Oscar Gauye (Szerk.): *Diplomatische Dokumente der Schweiz* Bd. 7/II. Bern, 1984.

Gautschi, 2018

Willi Gautschi: *Der Landesstreik 1918. Dokumente.* Bd. II. Zürich, Chronos Verlag, 2018.

68

Glant, 2020

Glant Tibor (Szerk.): *Az Egyesült Államok útja Trianonhoz. Az Inquiry és Magyarország jövője 1917–1918.* Budapest, MTA BTK TTI, 2020.

Gyarmati, 2019a

Gyarmati Enikő: Az Osztrák–Magyar Monarchia szétesésének pillanatfelvételei Svájc diplomáciai jelentéseinek tükrében. (1918. november–december). *Archivnet* 2019/1. 1–17. <https://www.archivnet.hu/az-osztrak-magyar-monarchia-szetesesenek-pillanatfelvetelei-svajc-diplomaciai-jelentesenek-tukreben>

Gyarmati, 2019b

Gyarmati Enikő: *Svájc bécsi követének diplomáciai jelentései (1918).* Online paper. Budapest, Szerzői magánkiadás, 2019. <https://oszkdk.oszk.hu/DRJ/28341/cedulas>

Gyarmati, 2020

Gyarmati Enikő: A propagandaháború folytatódik: Adalékok a Svájcban alapított „Nouvelles Hongroises” rövid működésének történetéhez 1918–1919. *ArchivNet* 2020/2. 1–14. <https://www.archivnet.hu/a-propagandahaboru-folytatodik-adalekok-a-svajcban-alapitott-nouvelles-hongroises-rovid-mukodesenek>

Juhász, 2018

Juhász Balázs (Szerk.): *Trianon és az olasz diplomácia. Dokumentumok a békeszerződés előkészítéséről 1919–1920.* Budapest, MTA BTK TTI, 2018.

Gyarmati Enikő

Kunt–L. Balogh–Schmidt, 2018

Kunt Gergely – L. Balogh Béni – Schmidt Anikó (Szerk.): *Trianon arcai. Naplók, visszaemlékezések, levelek*. Budapest, Libri Kiadó, 2018.

Lojkó, 1995

Lojkó Miklós (Szerk.): *British Policy on Hungary 1918–1919. A Documentary Sourcebook*. London, School of Slavonic and East European Studies, 1995.
<https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10078229/1/SSEES0009.pdf>

69

Székely, 1969

Székely Vera (közread.): Kunfi Zsigmond 1919. februári memoranduma Magyarország külpolitikai helyzetéről. *Levéltári Közlemények* 1969/ 2. 353–362.

Tokody, 1989

Tokody Gyula (Szerk.): *A budapesti német főkonzulátus jelenti...Az 1918–1919-es forradalmak és az ellenforradalom német diplomáciai iratok tükrében*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1989.

Végső, 2021

Végső István: *Garbai Sándor a Tanácsköztársaságról és a zsidóságról. Válogatás a Forradalmi Kormányzótanács elnökének visszaemlékezéseiből*. Budapest, Clió Intézet, 2021.

Zeidler, 2003

Zeidler Miklós (szerk.): *Trianon*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

Szakirodalmi jegyzék

Ablonczy, 2020

Ablonczy Balázs: A párizsi békekonferencia és a Tanácsköztársaság. In: Ligeti Dávid – Vörös Boldizsár (Szerk.): *„...minden édenek neve vad poklokat bővöl...” A Magyarországi Tanácsköztársaság*. Budapest, Országház Kiadó, 2020. 111–119.

Svájc bécsi követének politikai jelentései Magyarországról (1919)

Arday, 1975

Arday, Lajos: Angol-magyar viszony a polgári demokratikus forradalom idején az angol levéltári források tükrében (1918. október – 1919. március) *Történelmi Szemle* 1975/2–3. 244–272.

Artho, 2018

Daniel Artho: Der Landesstreik als gescheiterter Revolutionsversuch? Zur Geschichte eines verhängnisvollen Narrativs. In: Roman Rossfeld – Christian Koller – Brigitte Studer (Szerk.): *Der Landesstreik. Die Schweiz im November 1918*. Baden, Hier und Jetzt Verlag, 2018. 412–429.

70

Bödők, 2020

Bödők Gergely: Vörös terror Magyarországon 1919-ben. In: *Sic Itur ad Astra* 2020. 70. 145–172.
https://epa.oszk.hu/01000/01019/00043/pdf/EPA01019_sic_itur_ad_astra_2020_70_145-172.pdf

Bósz, 2020

Bósz Attila (Szerk.): *A Nagy Háború és következményei a Dél-Dunántúlon*. Pécs, MNL Baranya Megyei Levéltára, 2020.

Caillat–Fayet, 2018

Michel Caillat – Jean–François Fayet: Le mythe de l'ingérence bolchevique dans la Grève générale de novembre 1918. Histoire d'une construction franco-suisse. *Traverse Zeitschrift für Geschichte/Revue d'Histoire* 2018/2. 213–229.

Csoma, 2019

Csoma Lajos: A Magyarországi Tanácsköztársaság világtörténelmi jelentősége. In: Krausz Tamás – Morva Judit (Szerk.): *1919 — Tanácsköztársaság — 2019*. Budapest, Közép-európai Fejlesztési Egyesület, 2019. 69–88.

Csunderlik, 2020

Csunderlik Péter: A „judeobolsevizmus vörös tengere”. A Tanácsköztársaság és a „judeobolsevik összeesküvés” képzete a Horthy-korszakban. *Mozgó Világ* 2020/6. 96–104.

Dannecker, 1966

Rudolf Dannecker: *Die Schweiz und Österreich-Ungarn. Diplomatische und militärische Beziehungen von 1866 bis zum Ersten Weltkrieg*. Basel, Helbing and Lichtenhahn Verlag, 1966. 5–45.

Dent, 2019

Bob Dent: *A vörös város. Politika és művészet az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság idején*. Budapest, Helikon Kiadó, 2019.

Dikovich, 2018

Albert Dikovich: Die Intellektuellen und die Räterepublik. In: Christian Koller – Matthias Marschik (Szerk.): *Die Ungarische Räterepublik 1919*. Wien, Promedia Verlag, 2018. 103–116.

Falusi, 2007

Falusi Norbert: Az Országos Polgári Radikális Párt politikája és szervezete. *Belvedere Meridionale* 2007/1–2. 73–90.

Fejérdy, 2020

Fejérdy András (Szerk.): *A Tanácsköztársaság és az egyházak. Egyházpolitika, keresztényüldözés, egyházi útkeresés*. Budapest, Szent István Társulat, 2020.

Gali, 2020

Gali Máté: A Magyarországi Tanácsköztársaság historiográfiája. In: Ligeti Dávid – Vörös Boldizsár (Szerk.): *„...minden édenek neve vad poklokat búvöl...” A Magyarországi Tanácsköztársaság*. Budapest, Országház Kiadó, 2020. 323–339.

Gábor, 1966

Svájc bécsi követének politikai jelentései Magyarországról (1919)

Gábor Sándorné: A német-osztrák köztársaság és a magyar tanács hatalom államközi gazdasági kapcsolatairól. *Történelmi Szemle* 1966/3–4. 325–367.

Gautschi, 2018

Willi Gautschi: *Der Landesstreik 1918*. Bd. I. Zürich, Chronos Verlag, 2018.

Gerwarth–Horne, 2018

Robert Gerwarth – John Horne: A bolsevizmus mint fantazma. Félelem a forradalomtól és ellenforradalmi erőszak 1917–1923. In: Robert Gerwarth – John Horne (Szerk.): *Háború béke idején. Paramilitáris erőszak Európában az első világháború után*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2018. 57–70.

72

Gyarmati, 2020

Gyarmati Enikő: Ki volt br. Szilassy Gyula? Első rekonstrukció a kortársak értékelése mentén. *ujkor.hu* — *A velünk élő történelem* 2020. december 19. Online paper 5 p.

<https://ujkor.hu/content/ki-volt-br-szilassy-gyula-első-rekonstrukció-a-kortársi-értékelések-mentén>

Gyarmati, 2021

Gyarmati Enikő: Az 1918. novemberi svájci országos sztrájk rövid története. Okok–követelések–válaszok–eredmények. *Aetas* 2021/2. 142–151.

Győrffy, 1954

Győrffy Sándor: Adalékok az antant hatalmak magyarországi politikájához. (1919. január–március). *Századok* 1954/1. 569–592.

Gyurgyák, 2001

Gyurgyák János: *A zsidókérdés Magyarországon*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001.

Hajdú, 2012

Hajdú Tibor: *Ki volt Károlyi Mihály?* Budapest, Napvilág Kiadó, 2012.

Hajdú, 2019

Hajdú Tibor: A Tanácsköztársaság a magyar történetírásban. In: Krausz Tamás – Morva Judit (Szerk.): *1919 — Tanácsköztársaság — 2019*. Budapest, Közép-európai Fejlesztési Egyesület, 2019. 24–54.

Hamerli, 2014

Hamerli Petra: A magyar-olasz kapcsolatok alakulása 1918–1919-ben. *Századok* 2014/1. 133–149.

Hatos, 2018

Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

Hatos, 2021

Hatos Pál: *Rosszfiúk világforradalma. Az 1919-es magyarországi Tanácsköztársaság története*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2021.

Jorio, 2020

Marco Jorio: Sind die Bundesräte Minister? Die Schweiz hat eine Direktorialregierung. Als Minister bezeichnete man ursprünglich hohe Diplomaten. *NZZ Geschichte* 2020/26 110–113.

Kerepeszki, 2018

Kerepeszki Róbert: A „Nagy Háború” hatása a magyar felsőoktatásra és az egyetemi ifjúságra. *Gerundium Egyetemtörténeti Tanulmányok* 2018/2. 90–96.

Kerepeszki, 2019

Kerepeszki Róbert: A Tanácsköztársaság külpolitikája. A bukás. *Rubicon* 2019/4. 26–27.

Koller, 2018

Christian Koller: „Eine der sonderbarsten Revolutionen, die die Geschichte kennt.” Die Schweiz und die Ungarische Räterepublik. In: Christian Koller –

Svájc bécsi követének politikai jelentései Magyarországról (1919)

Matthias Marschik (Szerk.). *Die Ungarische Räterepublik 1919. Innenansichten – Aussenperspektiven – Folgewirkungen*. Wien, Promedia Verlag, 2018. 229–248.

Koller–Marschik, 2018.

Christian Koller – Matthias Marschik (Szerk.). *Die Ungarische Räterepublik 1919. Innenansichten – Aussenperspektiven – Folgewirkungen*. Wien, Promedia Verlag, 2018.

74

Kováts, 2019

Kováts Antal András: Svájc magyarországi diplomáciai képviselőjének története 1870-től 1990-ig. *Történelmi Szemle* 2019/1. 115–122.

Kreis, 2014

Georg Kreis: *Insel der unsicheren Geborgenheit. Die Schweiz in den Kriegsjahren 1914–1918*. Zürich, Verlag NZZ, 2014. 187–191.

L. Nagy, 1963

L. Nagy Zsuzsa: Smuts tábornok budapesti küldetése 1919 áprilisában. *Történelmi Szemle* 1963/2. 195–216.

Molnár, 1989

Molnár Miklós: A Tanácsköztársaság és a Nyugat. *Történelmi Szemle* 1989/2. 249–254.

Nagy, 2019

Nagy Szabolcs: A Tanácsköztársaság nagyváradi végnapjai. *Új Nézőpont* 2019/2. 5–12.

Nagy, 2020

Nagy Szabolcs: A kömmün Veszprém megyei társadalmi támogatottságának kérdései. In: Ligeti Dávid – Vörös Boldizsár (Szerk.): „...minden édenek neve vad

poklokat búvöl...” A Magyarországi Tanácsköztársaság. Budapest, Országház Kiadó, 2020. 267–284.

Nánay, 2018

Nánay Mihály: *Habsburg József főherceg. A katona és a politikus 1914–1924.* Budapest, Unicus Kiadó, 2018.

Ormos, 2020

Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920.* Budapest, Kossuth Kiadó, 2020.

Paksy, 2020

Paksy Zoltán et. al. (Szerk.): *Tanácsköztársaság Zala megyében.* Zalaegerszeg, MNL Zala Megyei Levéltára, 2020.

Pritz, 1995

Pritz Pál: Arisztokraták a magyar külügyi szolgálatban (1918–1944). In: Pritz Pál: *A magyar diplomácia a két háború között. Tanulmányok.* Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1995. 19–36.

Révész, 2020

Révész Tamás: *Nem akartak katonát látni? A magyar állam és hadserege 1918–1919-ben.* Budapest, BTK TTI, 2020.

Richers–Fritz, 2018

Julia Richers – Regina Fritz: Der Vorwurf des „Judeo-Bolschewismus” und die Folgen der Räterepublik für die jüdische Gemeinschaft in Ungarn. In: Christian Koller – Matthias Marschik (Szerk.): *Die Ungarische Räterepublik 1919.* Wien, Promedia Verlag, 2018. 155–166.

Romsics, 2020

Romsics Gergely: Külpolitikai gondolkodás a Magyarországi Tanácsköztársaságban. *Sic itur ad Astra* 2020/70. 31–104.

Romsics, 2005

Romsics Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

Romsics, 2018

Romsics Ignác: Magyarország 1918–1919-ben. In: Romsics Ignác: *A Nagy Háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak*. Budapest, Helikon Kiadó, 2018. 284–319.

Saage, 2016.

Richard Saage: *Der erste Präsident. Karl Renner — eine politische Biografie*. Wien, Paul Zsolnay Verlag, 2016.

Salamon, 2001

Salamon Konrád: *Nemzeti önpusztítás 1918–1920*. Budapest, Korona Kiadó, 2001.

Sáráncsi, 2020

Sáráncsi Tamás: Tanácsköztársaság a végeken. Szatmárnémeti 27 napja. In: Ligeti Dávid – Vörös Boldizsár (Szerk.): *„...minden édenek neve vad poklokat bővöl...” A Magyarországi Tanácsköztársaság*. Budapest, Országház Kiadó, 2020. 217–234.

Suter, 2001

Bruno Suter: *Der Ausbau der Schweizerischen diplomatischen Vertretung in den Nachfolgestaaten der Donaumonarchie 1918 bis 1921*. Bern, Peter Lang Verlag, 2001.

Szabó, 2010

Szabó István: Károlyi Mihály és a legitimitás kérdése (1918. október–1919. március). *Rubicon* 2010/10. 50–51.

Szabó, 2007

Szabó Mária: Magyar-olasz kapcsolatok az első világháború után. Guido Romanelli magyarországi küldetése (1919. május–november). *Századok* 2007/1. 103–141.

Szabó, 2016

Szabó Viktor: *A magyarországi Tanácsköztársaság propagandája*. Eger, 2016. PhD-disszertáció.

Szinai, 1972

Szinai Miklós: Beziehungen zwischen der Ungarischen Räterepublik und Österreich. *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1972/3–4. 293–318.

Segesser – Weber – Zala, 2021

Sehr geteilte Meinungen. Dokumente zur Vorarlberger Frage 1918–1922. (Szerk.) Daniel Marc Segesser – Wolfgang Weber – Sacha Zala. Diplomatische Dokumente der Schweiz, Bern, 2021.

Siklós, 1964

Siklós András: *Az 1918–1919. évi magyarországi forradalmak. Források, feldolgozások*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1964.

Tanner, 2015

Jakob Tanner: *Geschichte der Schweiz im 20. Jahrhundert*. München, C.H. Beck Verlag, 2015.

Uhl, 1961

Othmar Uhl: *Die diplomatisch-politischen Beziehungen zwischen Grossbritannien und der Schweiz in den Jahrzehnten vor dem Ersten Weltkrieg. (1890–1914)* Basel, Helbing and Lichtenhahn Verlag, 1961. 19–29.

Varga, 2010

Varga Lajos: *Háború, forradalom, szociáldemokrácia Magyarországon 1914. július–1919. március*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2010.

Svájc bécsi követének politikai jelentései Magyarországról (1919)

Vadász, 1969

Vadász Sándor: Remények és lehetőségek a Magyar Tanácsköztársaság külpolitikájában. *Élet és tudomány* 1969/18. 819–822.

Vinaver, 1971

Vuk Vinaver: Jugoszlávia és Magyarország a Tanácsköztársaság idején. *Századok* 1971/6. 1217–1246.

78

Widmer, 2017

Paul Widmer: *Bundesrat Arthur Hoffmann. Aufstieg und Fall*. Zürich, NZZ Libro, 2017.